

ریکرت

سماہتی

پبلیکیشن

سادي ساهت سال ۱۹۸۱ع

ساهدتي د پبلڪيشن رڪيل لڙڪ

ڪتاب چوٿون * رڪيل لڙڪ * ۱۰ لک چار رپيا

هيندڙو:-

ظفر عباسي

ڏس پتو:

ساهدتي پبلڪيشن

يٿاڻي بازار ڪنڊيارو

سنڌ.

چيپيندڙو:-

جمال پرنٽنگ پريس

پهتي مينر هٽل

ٺٽي محلہ بئراج

وڊو مڪر سنڌ.

پڌا ۱۰۰

حال:

۱۹۸۱ع

* ڪورا جذبا ريتيون راهون [۱۰ اکر]

ظفر عباسي

* ڪهاڻين جي ڪاڪ [ڪهاڻيون]

نجم عباسي- وٺي ملاح- رخسانہ انجم ميمڻ-

ايوب ملڪ- امداد شاه- تبسم عروج قاضي-

رسول بخش درش ۽ ظفر عباسي-

* گهاٽل گهاٽل گيت [شاعري]

استاد بخاري- مير محمد پيرزادو- عبدالڪريم

ارشد- ج ع- منگهائي- خاڪي جوڊو- خادم

- منڌي- مرحب قاسمي- قاج جوڊو- اواز گل-

مختيار ملڪ- وڃي بخش قمر- عليدواز ڦل-

عليدواز گهاٽل گيت- ساگر ڏهراج- رشيد آدرش

شفيع مخفي- ميران- سرور لڪياري- اشفاق

شاد- ق- نسرين شاه- ويڊي- سومرو- مقصود

وڃي- هري آزاد- بيوس نظاماڻي- غلام محمد

مسڪين- محمد حسن ديوس-

* مون وٽ سوڌو- ڇڄ جو- [انٽروڊو]

انٽروڊو- ملاقات

قاضي قاضي محمد

* سچن سارو [خط] ۽ تنهنجي نازه [پتالام]

هڙئي ذميواريون ليڪن بلي-

مهاڙي- عبدالر- ول عباسي-

ڪمرشل آرٽ ايڊجَنسي

ٻڌائين (ٽائيمز اشتهار وغيره)، اڪيڇ، ڪمپيوگرافي سيٽنگ ۽ پوسٽنگ جي سلسلي ۾ اوهان جي آسانيءَ لاءِ فائن ۽ ڪمرشل آرٽسٽس جي زير نگرانيءَ بهتر رزلٽ جي ضمانت.

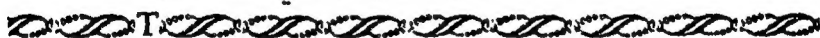
رابطي لاءِ:
ڪمرشل آرٽ ايڊجَنسي
ڪنڊيارو سنڌ

حسن نيشن سان ڪميشن ڪپڙي سان
ڪپڙي ۾ جيتريون ٻڌائينون ۽ رنگ سھڻا اونڙي خوبصورتِي اورا
امان وٽ هر قسم جي رنگن ۽ ٻڌائينن ۾ ڪپڙو موجود آھي
ھڪ دفعو ضرور خدمت جو موقعو ڏيندا.

سندر داس اينڊ ٻوليچند راجا

ڪلاٽ ھائوس - چمن چاڙھي ڪنڊيارو

* جوڪڏهن جسم جي غذا کاتو آھي ته روح جي غذا موسيقي آھي
* راڳ جو جنم برصغير ۾ ٿيو آھي پر الجي صحيح پالنا سنڌ ۾ ئي آھي
* راڳ جا مٿر مٿر ۽ سندر سندر آلاپ روح کي تسڪين رھائيندا آھ
ڪنڊيارو جي موسيقيءَ جي دنيا ۾ انقلابي واڌارو

بسنت ڪمار ھوز ڪ سھنڊر

چمن چاڙھي ڪنڊيارو سنڌ.

* هر قسم جي ديسي توڙي ولائتي ڪيسٽن خالي توڙي ڀريل
ڪڏ، پنهنجي پسند تي ٻن ڪيسٽ رڪارڊ ڪرائي سگھجن ٿا

ڪورا جذبا، ريتيون راهون

الاڻي ڇو جهترو تڏڙو پروگرام هو اوتري ئي لپٽ ٿي وڃي ٻه ڀوءِ به دنيا ڇو اميدن تي قائم آهي. مون کي به اميد آهي ته پڙهندڙ منهنجي ان مستي يا غلطي کي معاف ڪندا. ڪتاب ڇپائڻ ڏونگر ڌارڻ جي ته برابر ڪونهي پر ڀوءِ به زباني ڄا لاها ڄاڙها دير ڪرايو ڇڏين. هاڻي ڪوشش اها رهندي ته جلد کان جلد ماهتي اوهان جي هٿن تائين رسي.

لاڳيتو ڪتابي سلسلي ڪيڏن واري پروگرام لاءِ لهڪن کي نماڻو عرض نه مهربانيءَ ٿوري پنهنجون چونڊ ۽ گهڻيون لکڻيون موڪليو ته جيئن اها جلد چونڊ ڪري، ترتيب ڏئي، پريس ڪاپي ٺاهي توهان جي آڏو آڻيون.

هن پرچي کان ڪجهه نوان سلسلا به شروع ڪيا ويا آهن پر هونءَ حصا ئي ٿي آهن جيئن اڳ به پروگرام هو ڪهاڻيون شاعري ۽ انٽرويو.

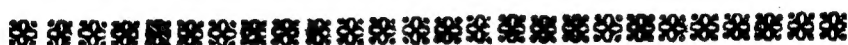
ڇپائيءَ ۽ پني جا اگهه مهانگا ٿيڻ سبب صفحا ٿورا گهٽائي رهيا آهيون پر ڀوءِ به ڪماڻن متو ڪونه آهي ان جو ثبوت مواد ۽ سٽاءُ مان ظاهر آ.

موت مهڻو نه آهي پر بي وقت موت ڏاڍو صدمو رسائيندو آه جيئن ته هي حال سنڌي ماهيت مال ڪري ملهائيو پيو وڃي

ان ڪري اهڙي وقت ۾ اهڙا واقع ڏاڍو ذهني صدمو ٿا پهچائين
محمد عثمان ڏيهلائي به گذاري ويو. نه مانيٽو به هليو ويو. خير محض
عثمان کي نه ڪنهن حڪم تحت وڃڻو پيو پر مانيٽو ڇو-و ضد
ڪري پنهنجي هلائي هليو ويو؟ بهر حال اسان دعا ٿي ڪري سگهون
ٿا خدا کين جنت ۽ پوين کي صبر جي سگهه عطا فرمائي.

ٿورا لاهي نه سگهيا آهن ته ڳايا ويندا آهن، دهل کشي نه، ائين ئي، ته مان به ڳايان ٿو اصغر آزاد، انجم، حيدر شاه ۽ ٻين سگهو خان چني جا! جن جي مهربانيءَ سان هن سلسلي آڏو ايندڙ دشواريون از خود ختم ٿينديون ويون.

هن پرچي تي مان راه ڪونه ٿو ڏهان! اوهان جي راه
حو منتظر!

1941

سنڌي ساهت سال جي سلسلي ۾

ساهتي پبلڪيشن جو ايندڙ پرچو - سنڌ جي بهترين اديب جي
انترويو سان

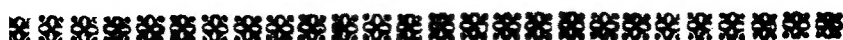

ٻئي جلد اچي رهيو آهي. جنهن لاءِ سڃاڻ لھڪڻن کي گذارش آهي تہ هو پنهنجيون تازيون ۽ سٺيون ڪھاڻيون روانيون ڪن تہ جيئن جلد کان جلد ڇپجي سگھجي.

مواد ۴ آرڈر لاء۔

سماہتی پبلیکیشن

پتائی بازار کے دیارو

ذڪر عباسي

ذهني سفر جي گاڏي

پلٽڻ وارن تي پهچڻ سان نه مسافرن جي رجحان ڏهه ڇڪيو
نه گهوراڙن جي هوڪن ڏي ڪن ڏنڊن ۽ نه گاڏي جي سنگل طرف
نهاريم، پر سڌو رخ رکيم ڪتابن جي امتثال ڏي. اتي ٻيهر،
ڪتاب ڏاڍي ڇام ۽ غور سان ڏيڻ لڳيس. پوئين تي ڪل مورتن
تصويرون، ٻڌائين ۽ اڪجهن ۽ ڪتابن ۽ انهن جي ليکڪن جي
نالن کي ائين شوق ڀريل نگاهن سان ڏيڻ لڳيس جيئن ڪي عاشق
مزاج جوانا تلڪ چاڙهي وٽ، موڪل وقت سينٽ ميري گرلس
هائ اسڪول ۽ نزلت ڪاليج جي دروازي وٽ سيٽجي وڃي
بيهندا آهن ۽ چوڪرن جي منهن مهندئي، ٽواڻي ڪواڻي، نازگي
۽ جوين جي اڀار کي لالچي نگاهن سان ڏسندا آهن.

اهو ڏسي خوشي ٿيم ته هن امتثال تي سنڌي جا تازو ڇپيل
ڪتاب گهڻو ڪري سڀ موجود هئا پر منهنجو خاص نشانو هئا
اردو ادبي رسالا ۽ انگريزي ڪتاب دل نه ڪانه چوڻدي آهي نه
اردو ڪتابن تي خرچ ڪجي، پر پوءِ پاڻ کي آلت ڏبو آهي ته
علم سان ڪهڙو وير، علم ڪهڙي به ٻولي ۾ وڃي ان جو
اڀياس ڪجي اهو به خيال ايندو آهي ته ان ٻوليءَ جون لکڻيون
پڙهڻ سان اهو به پتو پوندو ته ان جي لکندڙن جي سوچ ڪهڙي
آهي ۽ هو اسان جي باري ۾ ڇا ٿا سوچن منهنجي ڪهاڻيءَ سان
خاص دلچسپي آهي ملڪ جي ورهائڻي وقت جڏهن اسان اردو
ڪهاڻي پڙهندو هوس ته سمجهندو هوس ته اها سنڌي ڪهاڻي ڪان

ويھه سال اڳتي آھي، پر هاڻي جڏهن اردو ادب پڙهندڙ آهيان ته محسوس ٿيندو آھي ته اردوءَ ڪهاڻيءَ کان سنڌي ڪهاڻي ويھه سال اڳتي آھي ٻيا ته پنهنجي ڌرتي ڇڏي ڪلم جي اوت ۾ گھڻو ڪجهه حاصل ڪري سگھن ٿا، پر هڪڙو اديب پنهنجي ڌرتي ڇڏي، ٻا جنهن ڌرتيءَ تي هو رهي ٿو ان کي پنهنجو نه ڪري ڇا ٿو حاصل ڪري سگھي؟ گھرو ويڃو ته معلوم ٿيندو ته اصل ۾ تخليقي ادب جي تخليق دماغ مان نه پر ڌرتيءَ مان ٿيندي آھي. انگريزي ڪتاب وري اهڙا مهانگا ٿي ويا آهن جو ڪوڪيو مٽابو ماڻهو به اهي خريد ڪرڻ جو ست ساري نه ٿو سگھي. ان مهانگائيءَ جي ڪري حيدرآباد شهر ۾ هڪڙو به انگريزي ڪتابن جو هاڻ ڀرو دڪان ڪونهي. طبقاتي سماج ۽ مرستي ۾ اهو نه چاهيو ويندو آ ته علم ۽ ڪتاب عام ماڻهوءَ تائين پهچڻ ڪتابن جي مهانگائي ان سازش جو هڪ حصو آھي روسي ۽ چيني ڪتاب ڪافي سستا آهن. اهي خريد ڪري سگھبا آهن، پر اڄڪلهه بزار ۾ اچڻ ئي ڪونه ٿا.

۾ نوجوانن جن جي هٿن ۾ ٿيلها هئا، سي ڀرسان اچي بيٺا هئا. انهن مان هڪڙي ۾ اردو ڊائجسٽ خريد ڪيا ان تي ڀڄي دوست ڇپيس.

”تون به اردو پڙهندو آهين. ڀار اهي ٿي ته اسان جا افعال آهن. اسين جي اهي نه وٺون ته ايترو ٿورو ٿي هلن“
 اهو ٻڌي منهنجي اندر ۾ سوال اڀريو: جي انهن ڪتابن جو اسين قومي سطح تي ٻاڻڪا ڪريون ته؟..... ساڳئي وقت پهرين دوست کي جواب ڏيندي ٻڌم ”پوءِ ڪهڙو نه سنڌي ڪتاب اهڙا موجود جو اسان کي ٻي ٻوليءَ جا وٺڻا نه پون“

اهو ٻڌي مون دل ۾ چيو: ۽ ائين به چئو ته ايتري قيمت ۾ ايترو مواد نه ڏبو،

رواني ٿيندي نظر آئي.

منهنجي ذهن جي پليٽفارم تي ويچارن جو هجڻ ڪو نئون ٿيڻ لڳو. گهٽ ۾ گهٽ هنن جي سامهون مونکي ڪو اردو ڪتاب يا رسالو خريد ڪرڻ جي همت نه ٿي.

هاڻي مان ڄڻ سجاڳ ٿيس خيالن جو ڪاٽو بدليو ۽ احساس ٿيو ته ماڻهن ۽ ٻارن جي شورهه ڪولين جي رڙين، گهوراڙن جي هوڪن ۽ ريل گاڏين جي چڪ چڪ جي آوازن سان وايو منڊل ڀريل هو..... هي ماڻهو پنهنجي زميني سفر لاءِ ريل جي انتظار ۾ آهن مان پنهنجي ذهني سفر جي گاڏيءَ جي تلاش ۾ آهيان. منهنجي ذهني سفر جي گاڏي ڪتاب آهن. ريل جي مسافرن جي منزل ڪو شهر آهي، ڪو ڳوٺ آهي. منهنجي ذهني سفر جي منزل هڪ ٻيو سفر آهي..... انقلابي سفر. ريل جا مسافر به پنهنجي منزل تي پهچي ويندا، مونکي به. پنهنجي منزل تي رسڻ جو يقين آهي. اڪيلا هو به نه آهن، اڪيلو مان به نه آهيان.....

هيڏانهن هوڏانهن نظر ڦيرايو. رسول بخش نظر ڪونه آيو.

وڏي وڃي هڪڙي بابوءَ کان پڇيو:

”گاڏي هڪڙي وقت ايندي؟“

”هڪڙي گاڏي؟“ هن درٻانت ڪيو.

”جنهن ۾ رسول بخش ويندو. ڪجهه بي خياليءَ ڪري ۽

ڪجهه ان ڪري جو ان گاڏيءَ جو جنهن ۾ رسول بخش وڃڻو هو. تنهن جو نالو وسري ويو هو، اهڙي ڳالهه چئي وينس. هتي ته ڪيئي گاڏيون ئي آيون ويون. پر بابو مڙئي خوش مزاج ۽ زنده دل ٿي ڏٺو هو مرڪي چيائين.

”رسول بخش ڪيڏانهن ٿو وڃي؟“

”جهڙپير“ مون ورائيو.

”ها، ڪراچي ايڪسپريس.....“

”اها ڪٿي پهندي؟“

”بيهندي نه پر هينئر اچي بيئي آهي، ٻئي نمبر پليٽ فارم
 ٺهي.“ بابو مرڪندو رهيو. مان پوئتي مڙي ٽڪڙو روانو ٿيس.
 اڃا ڏهه ٻارنهن وڪون ڪنيم ته ارباب سامهون اچي ويو ۽ مونکي
 ڏسي بهي رهيو ڄڻ ريل گاڏي کي گاڙهي جهنڊي ڏيکاري وئي
 هجي. اچي هٿ ڏنائين.

”ڪيڏانهن پيا وڃو؟“

”ڪيڏانهن ڪونه.“

”هتي ڪيئن پيا ڏسجو؟“

”سچي ڳالهه ٻڌايان ۽ رسول بخش اچي مون وٽان فون ڪري
 گاڏي جو وقت پڇيو. پوءِ چيائين گڏي ۾ باقي ڏهه منٽ آهن
 پهچڻ مشڪل آهي، ڪوشش ڪريان ٿو. رستي تي بيهي رکشا
 جو انتظار ڪرڻ لڳو. ٽي چار منٽ گذري ويا. مونکي هڪڙو
 خيال آيو سو رستي اچي چيو مانس ته چڙهه منهنجي موٽر ۾ ته
 توکي گڏي نه پهچايان. هتي پهچي هو ويو پنهنجي ٽڪيٽ وٺڻ ۽
 مان پليٽ فارم جي ٽڪيٽ وٺي اندر گهڙي پيس.“
 ”پر توهان اهو ڪونه ٻڌايو ته توهان کي ڪهڙو خيال

آيو جو پنهنجو ڌنڌو اڌ ۾ ڇڏي نڪري پيا؟“

”شهر ۾ اردوءَ جا ڊائجسٽ نه الاهي ٿا ملن پر اردوءَ
 جا ادبي رسالا ڪونه ٿا ملن.“

”انهن کي جو پڙهڻ وارا ڪونه آهن.....“ ارباب وڃي
 چيو ”اهي اسٽيشن واري بئوڪ اسٽالن ٽان ملي ويندا آهن.“
 ”شايد هڪڙا توهان ئي هن شهر ۾ اهڙي پڙهو ٿا.“ هن وري
 وڃي ٽوڪيو.

”ڪيترن مهينن کان اسٽيشن تي اچڻ جو موقعو ٿي
 ڪونه مليو هو. اڄ جو رسول بخش کي ضرورت پئي سڄو هيڏي
 اچڻ جو جن منهنري وجهه ملي ويو، ان ڪري وٺي پيئس. شوق
 مونکي پنهنجو هو، پر ٿورو رسول بخش تي ڪيم.“

ايتري ۾ پروان ٻئي نمبر پليٽ فارم تان ڪراچي ايڪسپريس

ولڻ هلاج

آزادي

لڄڻ، ڦٽڪڻ، سامھ کي سوڙھ، هيانءَ ماندو، پوست، گھٽ،
اندر ۾ آندماند، اٿي ٿڌي پاڻيءَ جا ۾ گلاس پيئائين. ستان ڏي
نگاه وڌائين. کي کونگهرا هڻي رهيا آهن ته کي سنهڙا سامھ
کڻي رهيا آهن. جهڙوڪ صدين کان متل چنڊ جي چانڊاڻ، ٿڌڙي
هیر- نوائيءَ تي بيهي رهي. طبلي جي ڏڪ ڏڪ ڪن تي ڀوس
شايد جمن شاه جي درگاه تي راڳ جي محفل آهي. درگاه جي
پاد ايندي ئي، ننڍپڻ اکين آڏو ڦرڻ لڳس ياد آيس اهي ڏينهن،
جڏنهن ننڍ پڻ ۾ ٻارن سان گڏ درگاه تي ڏينهن لڙي ويندا هئس، ان
آسري ۾ ته شل ڪو اچي مٺائي ورهائين، پتاشا، رٻوڙيون يا
ٻيو ڪجهه....

بيٺي بيٺي پير تي ويٺس. ڪري پئي بستري تي اونڌي
جڏهن سوچڻ ساٿ نه ڇڏيس. اڃا سامھ کڻڻ لڳي. پرائمون يادون
پرائمون گالهليون پرائمون ملاقاتون پهريون پيار.... يوسف مان.
ننڍپڻ کان وٺي جوانيءَ تائين رسڻ پرڇڻ ڪيڏن.

جواني آيس. ملڻ تي بندش رسڻ تي بندش، پرڇڻ تي
بندش، ڪيڏن تي بندش گالهائڻ تي بندش پيار تي بندش.... بندش
بندش پوءِ به پري کان ڏسي پيار ڪرڻ، اشارن ۾ گالهائڻ، اشارن
۾ ڪلڻ، اشارن ۾ رسڻ. اشارن ۾ پرڇڻ اشارن- ۾ زندگي گهارڻ.
ڪڏهن ڪڏهن ويجهو ٿيڻ. ٻئيءَ ٻاري تي گاهه پئي تي کس
ٻنڌ ۾ ويجهي ٿيڻ لاه اون آسرو. خيال ڪٽڪو. گهڻي ڪارائو جي

اڏر جهوري، ملڻ لڻ، محبوب جي!

ياد آيس اها گهڙي [منهن تي مرڪ] جڏهن يوسف ڳاڙهي
اجرڪ ڪلهن ۾ ويڙهي اچي اڳيان بيٺس. ڪيڏو نه ٺهيو پئي ۽
وٺو پئي هن کي- وٺي، ويڙهجي وٺي يوسف جي اجرڪ ۾...
واپس ڏنائينس [منهن ۾ ڏک] ڪيئن ڍڪي ها! ڪيئن رکي
ها!! متان بدنامي ٿئي سندن پهارجي.

چيو هـائائينس، آءُ توکي شاديءَ رات ويڙهي وٺي هئندس
انهي ڳاڙهي لال اجرڪ ۾ شادي! هو!! [منهن تي ڦڪي مرڪ]
وڏيري جو گهوڙو اچي بيٺو هائبارو هڻي گهر ۾ پسيءَ
وڃي پهرين پيس [وڏو ماڻهو جو ٿيو] جيئن سالن کان ٿيندو پيو
اچي تنهن کانسواءِ هي ته قرضي به! قرضي ته سڄو ڳوٺ هوس
پرهيءَ ڪجهه سرس پوڙعو ۽ جڏو جسم-م- زال ته ڪڏهوڪ-و
موڪلائي ويئي هئس باقي ٻه- ساھ تن کي به تنگي. قرضن ۾
پورو ڏيو،

هيسجي ويو، ڊچي ويو. ڏاڍي کي ڏسي، وڏيرو رعب
مان ڪٿ تي ۽ علي پٽ تي ويهي پهر مهڻ لڳس. آيو آهيان تو
وٽ هلي اوڏيري وڏائپ مان چيو [تنهنجي ڌيءَ پٺاڻي جي سڱ
لاه- خوش ڪري ڇڏيندو] قرض به معاف ۽ به ٿي اڪڙ زمين
جا به ڏيندو سانءُ. بس توپوڙهي سان ڪهڙو ليکو. پيريءَ ۾ پيو
موج ڪر. ”پر...“ چئي ٻڌي ويو.
”پر سان تنهنجو مطلب چاهي؟ اڙي! آءُ ڪو پوڙهو نه
ناهيان. ست سال ڪا عمر ته ناهي بت ۾ ڪٿي ڏس جوانن کان
جوان آهيان.“

”نه وڏيرا نه وڏي ماڻهو جي ڪا عمر نه ٿيندي آهي پر
سون ته ان جو سڱ يوسف سان ڪري ڇڏيو آهي.“
”ٻڌي ڇڏ پوڙها!“ وڏيري رعب سان چيو ته اهڙو-ون
هزار مڱڻيون اسان ٿوڙائي سگهون ٿا توکي خبر هجي ته مون کي جنهن

تڻيءَ تي دل ٽڻي، تنهن کي حاصل ڪري ٿي رهندس. مان تنهنجي عزت ڪري هٿ هلي آيو آهيان. انڪار ڪندڙن ته ڏکيو ٿيندڙن مون کي ها يا نه ڪر.

هسڻجي ويو، جو هيٺو هو. پيڙجي وڃي ها، جي 'نه' ڪري ها ته. ڪنڌ جهڪي ويس ڏيءَ جي زندگيءَ جو هيٺن فيصلو ڪندي. لاڏ ۽ ڪوڏ مان پاليل جو هيٺن سڱ ڪندي. ٻه ڳوڙها ڪري پيس اکين مان، ڏيءَ ڏانهن ڏسي!

گهٽجي ويو هن جو پيار. اڌوري رهجي وئي هن جي زندگي جي راند! شرنابون وڳيون هيون هن جي جنازي تي. لاڏا مٿا پاڻاريءَ تي. زندهه هوندي به مري چڪي هئي پنهنجي شاديءَ ويل. وڃڻ ويل پيءُ موڪلايس. هـ زارين شڪوا، هـ زارين شڪايتون ڏنائين ڏيءَ جي وڏين، وڏين ڪٿورين اکين ۾!

سڄ ني پهرين رات [منهن ۾ غصو، اکيون ڳاڙهيون لال] ڪڪڙن پريان دس هنيان. ٿڙندو، ٿاڀڙندو وڏيرو آيس ڪٽ تي. منهن مان ڪٽي بوه، جسم مان پگهر جي ڌپ. ڪري پيو هن جي جسم مٿان. ريشمي چولي جي ڦاٽل جو چوڙاٽ! لڇسي، ڦٽڪي آزاديءَ لاءِ. لڇڻ ۽ ڦٽڪڻ ۾ وڏيري جو جسم لپڙو ٿي ويو. چڙي پيو، "ڪميٽي، ڪٽي، ذليل." جسم تي مڪن ۽ ٽٽڙن جو وڪارو لائي ڏنائينس. ماريون رهيو هن کي سڄي رات پوءِ به اثر نه ٿيس سور جو. الائي ڇو؟ شايد ظالم جي ظلم جو سور نه ٿيندو آهي. روزاني رات جو، تيار رڪندي هئي پاڻ کي، مار لاءِ. پر هار نه مڃيندي هئي. سو چيائين يوسف به ماريم ها، ڪڏهن ڪنهن چڙ ۾ چڙي يا پٿر ۾ پيڙجي.

باد آيس ننڍي هوندي جا ڏينهن. جڏهن پيءُ ماريون هوس ماءُ کي. پيار به ڏاڍو ڪندو هوس پر چونڊو هو ته "عورت ۽ ڳوڙيءَ کي جيستائين انهن ڏينهن ڇههڪ نه ڏيکاربو ته قبضي

مان نڪري وينديءَ، شايد هيءَ به قبضي مان نڪري رهي هئي۔
تڏهن وڏيرو صبح۔ شام ڇههڪ جو سٽڪو لايو آيس..... پر ان
۾ هن جو ڪهڙو ڏوھ۔ جڏهن سندس جسم پوڙھو، جڏو ۽ ليڙو
هو نه ڇو ٿي هن مان شادي ڪيائين۔

ان ڏينهن کليو هو وڏيري جي اکين زالن هن مٿان۔ ۽
طنز مان چيو هئائونس ته، ”تون به خوش ٿي آئي هوندينءَ ته۔
آءٌ وڏي گهر ۾ وڏا سک ڏسندس۔“ نه!“ ورائيائين، ”مون
سوچيو ڪجهه ٻيو هو ۽ ٿيو ڪجهه ٻيو آهي.“ ٿورن ڏينهن ۾
ڏاڏن سارن کي، سوچيائين سارن تي. هوندي ته هن گهر ۾
نوڪريائي هئي پر حڪم نه حاڪمانا هلائيندي هئي. الاڻي ڇو؟
ٻچي ويٺي وڏيري جي وڏيءَ ڌيءَ کان، لنوائن جي ڏاڏي
ڪوشش ڪيائين پر لنوائي نه سگهي هن کان، هڪجيڏيون جو
ٿيون. ڇي: سارن سڄي ڪوٽ جا راز رکندڙ آهي. هر هتان
جي ماڻهوءَ جو احوال ٻاهر ۽ ٻاهريون احوال اندر. ائين چئي
ڪلندي وئي.

سوچيائين سارن کان آءٌ به قاصد جو ڪم وٺان. پر ٻچي
رهي هئي ظالم جي ظلم کان. ومارڻ ٿي چاهيائين گذريل خواب
کي پر واري نه سگهي.

پيار ٿي ويو هو وڏيري جي ڌيءَ جو هن سان ۽ چئي
ڏنو هئائينس ڪلندي هن کي، ڪيترا ڏينهن پڙا ۾ پيوڙهي رهندينءَ
۽ گهاري ۾ گهرندي رهندينءَ. سارن کان ڪم وٺ۔ سوچون به
سات ڇڏي ويندي. سوچن سان سات به نه نٻاهي سگهندينءَ.“

۽ فيصلو ڪري ورتائين دل ٿي دل ۾۔ صبح سارن کان
قاصد جو ڪم وٺيو ۽ ماڻهو ٻڌندا ته هن ڪوٽ ۾ وراڻ ٿي
ٻيو، دل کي سڪون مليس، اهو لڌل ۽ اڏول فيصلو ڪندي.

صبح جي سج جا ڪرڻا ڪوٽ ۾ ليٽا پائڻ لڳا. مٿي ۾

سور اکين ۾ اوجاڳو بت جي سنڌ سنڌ مان سور جون سونون.

”ساران!“

”جيءُ سائڻ“ وڌي ويجهي ٿيس.

ڳالهه چين تائين اندائين ته دهڪو پيس دل ۾، ڪنهن اڻ ڄاتل خوف کان. ساران اکين ٿي اکين ۾ سڀ ڪجهه ڏسي سجهي وئي ۽ مرڪي ڏنائين هن جي اوجهاڻيءَ تي، ”ٻچ نه سائڻ راز، راز ٿي رهندو. مون کي سفارش ٿي وئي آ وڏيري جي ڌيءَ کان.“

دل ٻڌي ناپو ڏٺي ويئي يوسف لاءِ. ڪوٽ جي ٻاهران، وڏي پير وٽ، ايندڙ رات!

اچي وئي اها گهڙي. پيڙا ۽ سوچن کان جان ڇڏائين. پوئين رات پير پير تي، سام روڪي، ڪوٽ جو. ڪڙو لائائين، ظلم جو ڪڙو ٿوڙي وڌائين. آس پاس نظر ڪيائين. دربان بندوق پاسي ۾ رکي کونگهرا هڻي رهيو هو. انداري رات ۾، ٻه- ٻاڇا هاڻ ۾ ملهه، دلين ۾ ڌڙڪا پيدا ٿي ويا.

”اچي وٺين.“

”ها.“

سالن جي سڪ، اکين ۾ پاڻي تسري آين ڏک سڌڪا

”اچي هيءُ اجرڪ، شاديءَ رات ته نه پارائي سگهيس، پر اڄ کڻي آيس.“

وئي ويڙهجي وئي اجرڪ ۾ ۽ چيائينس ته، هل.“

”ڪاڏي“

”تو جو وڃن ڪيو هو ته، اجرڪ ۾ ويڙهي وئي هلندوسانءُ. اڄ ڪوٽ جا ڪڙا ٿوڙي تو وٽ پهتي آهيان. تـو سان گڏ هلڻ لاءِ. نه ڪي واپس وڃڻ لاءِ. گڏ جيئنداسون، گڏ مرنڊاسون.“

”پر هيءَ ڪوٺ، هيءَ ٻنيون، ٻارا، واهن، وسنئون ..“
 ”سڀ ڪجهه ڇڏي سگهجي ٿو. جتي پيار تي پهرا هجن،
 جتي ظالم جو ظلم هجي جتي گالهائڻ جي آزادي نه هجي. يا نه
 آزاد وسنديءَ ۾ هلي ويهجي. جت ڪوٺ نه هجن، ڪٿا نه هجن!“
 ٻئي هلندا رهن ٿا. نڪا منزل، نڪو ٿمر. بس جهڙانهن
 اچن ٿو، تيڙانهن پيا هلن. ٻئيءَ مان، ٻاري مان، گلن مان، گاهه
 مان. هلندا رهن ٿا، آزاديءَ لاءِ.

پنهنجي ٽهيءَ جي جيڏن مرنن ۾ الڳ - ڇاڻپ رکندڙ
 شاعر جي ڪوٺا.

خوشبوءَ جي سنگ سنگ

- * - پريم، سندرنا ۽ ڌرتيءَ جا نت نوان نظم.
- * - پل جهڪي اڀل ٿي چڪا آهن انهن جو دڪدائڪ
 اتهاس.
- * - ڪورن ڪاڳرن تي ان ڏنل منظرن جا عڪس.
- * - مود ۽ اعلوب جي تبديليءَ جو هڪ پڌرو مثال.
- * - بستن ۾ معمول مايوس چهرن وارن ۽ روتين لائيف
 ۾ گهندڙ ماڻهن جي شاعري.

نصير مرزا -

جو نڪور مجموعو ڇپجي ويو.

پاران:- آگرم پبلشنگ ايجنسي P- O. Box نمبر 238
 حيدرآباد.

ايوب هڪ ٻڌاڪي

❀ ڏاڏائي پڙ ❀

ڪهاڙي ڪرنگهي کان ڦاڙ ڪندي، ڪهاڙي ڪٽول، رتيل
ٿيندي، وري اچي جانڻ جي ڪنڌ تي قرار ورتائين. هڪ ڏک
سان پيشان مروان مري ويو.
لاش کي پير جو ٿڌو هڻي جانڻ گڏيل نفرت جو اظهار
ڪندي پڙڪيو

ڪهاڙي جي وهندڙ رت مان ڪپڙا ريتا ٿي ويا هيس.
ڪهاڙي کي چمپائين، هيءَ ڪهاڙي سندس ڏاڏي مرحوم
دودي جي نشاني هيس، ڪيڏو نه پريم مان سانڍيو هئائينس. ان
ڪهاڙي مان سندس ڏاڏي ان ڪٽ انگريز ڪٺا هيا، حرڪول،
هيو رحرن جو ساڻاري ضرور هيو اڄ سندس ٻوٽو جانڻ دودي
واري شه ڏيکاري رهيو هيو.

جانڻ پنهنجي ڏاڏي سائين واري ڪهاڙي جي شروعات
چوڌري چراغ الدين جي پليٽ جسم سان ڪئي، هن ئي ڪهاڙي
سان وڏيري پينهي خان جو پپ ڦاڙيو هئائين جو وليڏاڻي جي
ننگن ۾ اندو ٿي ڪاهي پيو هيو، پوءِ ته نه معلوم ڪيترا چوڌري
۽ وڏيرا سندس ڪهاڙي جي ڪاڇ ٿي ويا.

اهڙين ڪريل حرڪتن ڪندڙن جي خبر شل نه جانڻ کي

پئي، بس پوءِ ته ڏينهن وات هڪ ڪري ڇڏيندو. هيو. لڏيمو ڪلائي
ويندي هيس.

هاڻي ته جانڻ وهي کائي چڙهيو هيو، سوين سزائون ڪاٽيائين
پروري ستل ڪهاڙي کي جهوري سندس چواڻي مروان ماري وڌائين.
ساڄو هٿ اسيل شهرن تي ڦيرائيندي پنهنجي منهن پڙڪيو
پيشان مادرچوت... اها چواڻي ته اصل سندس نڪيو ڪلام
هوندي هئي.

ڏاهه، آيو دڪن مان، هاڻي ڪن ٿي پيداگيريون شروع
ڪري ڏنيون هئائين.

هي مونکي زمين ڪليم ۾ ملي آهي فلاڻي جاءِ بابو
کان ملي آهي پيشان مادر.... ڪاربن جي هڪ لائڊ جاري ٿي
ڪني اگر وڏي پلي آهي.

جهڪو جانڻ جي قوم لاه ڀرو سوچيندو ان لاه جانڻ هڪ
برو وحشي بنجي ويندو پوءِ اهو برائي سوچيندڙ پل ڪنهن مان به
هجي ڪهاڙي جي ڦرڪي گوڏ جي پلانڊ سان اگهندي اهو سڀ
ڪجهه چئي ويو.

جھڪڏهن مون اهڙي حراسي انسان کي ختم نه ڪيو ته
قنات ڏينهن ڏاڏي سائين جي اڳيان ڪهڙو ڪنڌ ڪنڌس جنهن
پڇڙي زندگي سقراط مهل ڪٿ جي حيرالدي کان ويهاري وصيت
ڪندي چيو هئائين ته ٻٽ جانو مون دودي جي پيڙهي نه لڄائجان
غلاسي کان موت بهتر سمجهجاءِ مڙس ٿي شينهن واري زندگي
ڪهارجان ڪانتر ڪڏهن به نه ٿجان پٽ!! الڪي پيو وصيت جو
سلسلو ٿئي پيو.

رخسانم اذجم هيمن

پڳل نڪر رڪهل لڙڪ

منهن تان رلي لاهي ڏنم، پر هه ڦٽي چڪي هلي پر پوءِ به
 درائي رلهي مٿان وجهي ڇڏم. اڃا اتي ئي هتي پئي هوس ته
 ماسي شاهل جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو، سوچيم ته آئي هوندي ڪنهن
 ڪم سان پر تڏهن ڪن اڀا ٿي ويا جڏهن ماسيءَ جي اوچنگدار
 ٻڌم. تڪڙ ۾ رلهي اچي ٿيو ڏٺي ڪٿ تان لهي ڊوڙندي چاهه
 وٽ آيس ۽ تڪڙ ۾ امان کان لاڳيتا سوال پڇيم.
 ”امان.... امان خور ته آهي. ماسي شاهل ڪاڏي وئي ۽
 ڇو پئي روئي؟“

”ها ويڇاري روئي پئي، پيريءَ ۾ ڏڪو لائي وڃن.“

”ڪير امان؟“ تڪڙ ۾ پڇيو مانس.

”اها چنڊي چوري مومل!“

”مومل..... ڇا ٿيو مومل کي؟“

”ڪارو منهن ڪري پنهنجو به ماڻهن جو به وٺي پڇي“

پوءِ ڇا ٿيو منهنجو ذهن ڇيڪلي جيان ڦري رهيو هو. مان اٿيس
 ۽ سڌو وڃي ڪٿ تي ڪرڻس. سوچڻ لڳيس.

مومل! - منهنجي پياري مومل! مون کي اهو ڏينهن ڇڻو

ياد آهي جڏهن مومل جو مڱڻو، سڪين جي اڌڙوٽ پيءُ سان

ٿيو هو، مومل. عارب پاءُ جي محبت سڪين خاطر قربانيءَ جي

ٻڪري بنائي وئي هئي. ان ڏينهن هوءَ ڏاڍي رني هئي. منهنجي

سيني تي منهن رکي ايترو رلي هئي جو سونگي به رٿاري ڇڏيو

هئاڻين. ان ڏهاڙي کان پوءِ ماضيءَ واري مومل ۽ حال واري مومل ۾ ڏينهن رات جو فرق پئجي ويو. ماضيءَ واري مومل جنهن جي ڏند ڏند مان ڪل رهندي هئي، حال واري مومل کي ته اها به خبر ڪانه هئي ته ڪلبو ڪيئن آهي. ۽ پوءِ هڪ ڏينهن هن مون کي چيو هو ته

”زبنو! مان مري وڃان ته مون کي ياد ڪندئين!“
 ”هشتا!— ڇهن تي هٿ رکي چيو مانس ”اهڙيون ڳالهائون نه ڪيون آهن چري! پاڻ پئي ته گڏ جهٽنداسين گڏ رنداسين!“
 ”زبنت! توکي الله وڏي حمايتي ڏيئي. منهنجي ته زندگي بي مقصد آهي سوان کان موت چڱو آهي.“

مون کي مومل جي اها به ڳالهه ياد هئي جڏهن چيو هئاڻين ته ”جڏهن مري وڃان ته باباجن کي چئجان ته هن ڪو به ڪپ تي مون کي پورين ته جيئن تون روز پاڻي پـروڻ اچين ته من ياد اچان.“

”مومل! منهنجي پيڻ ايئن نه چئي! خدا نه ڪري جو تنهنجو منهنجو ساٿ ٿئي وڃي. تون ته مون کي هر وقت ياد آهين ۽ رهندين!“ مون کيس چيو هو ۽ ياد اٿم ته ان وقت مومل جي ڇهن تي اداس مرڪ تري آئي هئي.

وقت گذرندو رهيو مومل اڳهين اداس ته رهندي هئي پر ويتر وياڪل ته ٽڏهن تي وئي جڏهن ڪي به جي پيءُ اهو شرط وڌو ته پئي شاديون گڏ ٿينديون. مون سوچيو هو ته مومل جدائيءَ جي ڪري اداس ٿي وئي آهي. پروري کيس ٽڏهن ته— ڪ ڏيندي ڏنم جڏهن، شاديءَ جي ڪم ڪار لاءِ مومل جي شاديءَ لاءِ مومل پيءُ ۾ مهلت مهلت ورتي!

هاڻ پيءُ جي شاديءَ رات هوءَ ڏاڍو خوش هئي جن اها سندس آخري خوشي هجي ۽ پوءِ اها شادي به ٿي وئي ۽ ڏيندي

ڏسندي مومل جي شاديءَ ۾ باقي وڃي ست ڏينهن رهيا.
ها! اڃان ڪالهه جي ڳالهه ته آهي سچ لڳي مهل آئي هت
۾ وٺو هئس! پڇيو هيومانس ته ڇا ٿئي. ڪٿ تي ويهندي سڏ
ڪري ڏيکاريائين وٽي ۾ ميندي هئس! مذاق ڪندي چيو هيومانس
”باقي ست ڏينهن اٿئي! پوءِ ته اهو شوق به ڀورو ٿيندئي.“ پاڻ
منهنجي ڳالهه ٿاريندي چيائين.

”ٻڌ هيءَ ميندي وٽ ۽ منهنجي هت تي پنهنجو نالو لک
مان وري پوءِ تنهنجي هت تي پنهنجو نالو لکان مان هن جي
هت تي پنهنجو نالو لکيو ۽ هن منهنجي تي ۽ پوءِ ويندي ويندي
سڏ ڪري چيائين ”زينا! اڄ پاڪر ته پاء!“

”مومل اڄ توکي ڇاڻيو آهي؟“ چوندي مون مومل سان
پاڪر پاتو ”نهنجي اکين ۾ ڳوڙها! ڇو مومل!“ چيو مانس.
”نه نه ڪجهه نه!“ چئي موڪلائي هلي وئي پوءِ هر هر
منهن ورائي پوئتي ڏسندي پئي وئي.

منهنجون نظرون از خود هت تي لکيل نالي تي کپي ويون
”مومل!“ ۽ هٽڪي ڪئي چمي ڏنم.
”زينا! او، زينا!“ امان سڏ ڪيو ڳلن تان ڳوڙها اڳهندي
ٻاهر آيس.

”چوري ڪانو سچ جو چڙهي آيو آهي. ماني پڇاڻئي
ڪانه ٿئي ڇا جو اندر مٽي پئي آهين!“ امان چيو ”ڇڻو هائي
مان ٿي پڇاڻيان تون پاڻي ڀري آ.“ امان پنهنجي جملي جي ترميم
ڪندي چيو مان دلو ڪئي انهن ٽي رستن تان هال لڳيس جتان....
جتان مومل مونسان گڏ هلندي هئي! مون ڪي مومل جو
احساس شدت سان ستائيندو رهيو.

اوچتو دلو منهنجي ڪچ تان ڪري پيو ڇو جو ڪو به
جي ڪپ تي مومل جي جتي هئي جتي ڪي ڪپي اڃان

ڏسان ئي ڏسان ان هيڏيان هڪ ٻيو ٻيو هو ٻيو ڪٿي پڙهڻ لڳيس.
”پياري زينت!“

هي خط توکي ملندو الاڻي نه پرمون کي الاڻي ڇو- يقين
آهي ته هي خط توکي ضرور ملندو. پياري ڏس مان پنهنجي پيءُ
جيڏي سان شادي ڪيان؟ اهو ئي سگهي ٿو؟ پر ٻڌ هيءُ منهنجي
پاران تافيد اٿئي ته پهريان ته ڪنهن کي به منهنجو نه ٻڌائجان ۽
اها جتي ڪٿي اها به ڪوهر اچلائي ڇڏجان ۽ ٻيو ته روئجان نه.
ڏک نه ٿيندئي پر....

تنهنجي - مومل

خط پڙهي هڪ وار جتيءَ ڏانهن ڏٺو، وري پگڙ دلي جي
نڪرن ڏانهن ڏٺو ۽ پوءِ روئڻ ڄامير پر روئي نه سگهيس.

ساهتي پبليڪيشن

جا اڪيان ڪتاب جيڪڏهن اوهان نه پڙهيا آهن ته اڄ ئي
گهرائي وٺو.

۱- گهرا گهرا گهرا.

۱۶ ڪهاڻيون صفحا ۱۱۰ - قيمت رڳا پنج روپيا

۲- ڦڙي ڦڙي ٽلاءِ!

مختلف ڪهاڻيڪارن ۽ شاعرن جي لکڻين ۽ سنڌ جي

بهترين ڪهاڻيڪار نجم عاميءَ جو الترويو پڻ.

۷۴ صفحا. ٻيمي سائيز. - قيمت چار روپيا.

گهرائي لاءِ

ساهتي پبليڪيشن ڪنڊيارو

تبسم عروج قاضي

هڪ لمحي جي نازڪ صدا

جڏهن شام بنسري جا مٽر هر ڇوڙيا هئا ته ڇون ٿا راڌا
 ڄڻ پاگل ٿي پمئي، پيرن ۾ پيل پازيب جي سڌ نه رکيائين ۽ سڌي
 شام وٽ پهتي هئي. ۽ پازيب جڳ کي ٻڌايو هئو راڌا جو راز
 پر جنهن پل آءُ آئي هئم سائول نه ڪوبه آواز نه هئو ڪابه پڪار
 نه هئي وايو سنبل ۾ مهيب سٺالو چانيل هئو، مان تنهن جي انگنل
 گيت کي پنهنجي اندر جي ڪنن سان وڃندي ٻڌو ۽ پيار
 جي ڪچي تندسان ٻڌي ڇڪجي هلي آيم ۽ تون ڄاڻين لوڪ
 ڄاڻين منهن جن پيرن ۾ پائل ڪونه هئي. پوءِ به منهن جو راز
 چئي ويا جڳ کي پير ۽ جڳ وارن آڏو مون بي ڊڄائيءَ سان
 توکي نوا بخشي، من جي صدا، پڪاره، امان چوڪرين جا سمورا
 سڀنا سمورا اڀاءُ سموريون سوچون ۽ محبتون ارپنا لاه تيار ڇڏيو
 هونديون آهن؟ نه ڄاڻ اٿم. پوءِ مون پنهنجو سڀ ڪجهه توکي
 ارپي ڇڏيو ۽ تون به ويساه گهاني ڪري وئين ۽ اڄ جڏهن مان
 مذڪينواس تي لڙڪن منجهه سمورا رنگ دوشيڙگي جا پڇاڻي
 ڇٽ پئي ڇٽڻ چاهيان ته ڪوبه ڇٽ سئون سوائو نه آهي جو ڪوئي سمجهي سگهي.
 ڪابه مورت واضع ناهي ڄڻ ڇنڊ منجهه داغ ۽ اٽڪي پوندِي
 آهيان آءُ به هر هميشه، جڏهن ڇنڊ منجهه داغ ڏسندي آهيان
 ڪڏهن پامندو اٿم سئون سوائو رستو جنهن جي ٻنهي پاسن
 ڊگها ڊگها پاڇون جيان وڻ پيٺل آهن ڪڏهن وري تنهن جي
 چوڻ تي هرڻ جي صورت به پسي هئم تنهن ڪوه تي آيل پاٿاري

جو مک باد پير- ها ڪڇي پر چال ڏيندڙ هرئي ۽ ڪوم نان پاڻي پريندڙ پاڻياري منجهه ترجيبترو به فرق نه پيو اٿم ٻئي شڪارئيءَ کي ڏسي موسجي وينديون آهن. هر اها مورت جا من چاهيندو آ ڏس. سا چند ڪنهن اسڪرين سمان ميني تي ڪور ڪري اها مورت پسانيندو اٿم ۽ پوءِ به نچاڻ ڇو چنڊ نه وٺندو اٿم؟ اماس جي رات جو سرور رڳ رڳ پر لهندو پاهندو اٿم ۽ چنڊ ڇمڪندو آ ته دل چوندي آ ته جيڪر اهو سڄو سارو چنڊ آڪاش جي پيشانيءَ تان ڪوري ڪڍبو وٺان.

مشتاق چانڊوڪي طلب ڪئي جو ڊڊ جو طلبگار هئو ۽ مطلوب مشتاق کي جلوو ڏيڻ تي آماد ٿيو ۽ عين وصل جي گهڙين به اماس جي رات طالب ڪوائين جو لڇ عزيز هئس قدرت ششدر رهجي وئي جو ٻئي عزيز هئس طالب به مطلوب به. تڏهن آڪاش منڊل پر جذبن جا بادل ڀرجي آيا ۽ طالب مايوس ٿي ويو. مطلوب شادسان هئو جو پانڀائين ته طالب جي آڏو جهڪندي ڪمس ڪوبه نه پسندو. بادل مطلوب جي آمد تي خوشيءَ منجهه جهومڻ لڳا. هڪا يڪ بادل بادل سمان ٽڪرائجي ويو، وڃ ڇمڪي پئي، طالب مطلوب کي پسي ورتو. نه اماس آئي نه چانڊوڪي وڪري. طالب مطلوب جي ويجهو ۽ مطلوب طالب جي جي ويجهو اچي ويو وايو منڊل پر جلتريگ وڃڻ لڳا. ۽ پوءِ به مون اڪيون بند ڪري اماس جي ٿي طلب ڪئي آ. حالانڪ اڄ تائين فيصلو نه ڪيو اٿم ته طالب آهيان يا مطلوب؟ آءٌ پنهنجي پڪار آهيان. يا ڪنهن ٻئي جي صدا؟ پر آءٌ وش-واش رک ته پڪار آهيان. صحرا جي پڪار. رڻ پٽ بيابان جي اها پڪارجنهن جي ورلدي ڪنهن کي نه ملي آ. جنهن جي موٽ ڪوبه نه ڏيندو آ. آءٌ ئي پڙاڏو ٻڄي پنهنجي اندر جي ڪن سان ٽڪرائي رهي آهيان. آءٌ صحرا جي پڪار آهيان، نچاڻ هن صحرا منجهان ڪڍهن

[۲۱]

قافله گذرندا؟ ۽ قافلي جي جانورن جي گچين ۾ ٻڌل گهنگهون
جا مڌر مڌر آواز ڪونهندا؟ ۽ آءٌ هيڪر وري راڌا بڻجي اڪيون پوري
آوازن تي لمبڪ چئي پيرن منجهه جهانجهه ڇنه ڪائيندي پاڻ ئي
طالب پاڻ ئي مطلوب، بادل جي گجگوڙن منجهه پير پير ۾ ڏٺي
جهانجهه سنڀاريندي ٻڪري ايندم ۽ ڀنل ڀنل ٽرٽي جي هـ گاه
منجهه منهن جا پير پيچندا؟ لڪون لتاڙيندي جي پير پتون ٿيائون
تن ٻرندڙ پيرن بوندون برف صمان وڃنديون. نچاڻ ڪڏهن؟
نچاڻ ڪڏهن؟

سوچون سرهاگل۔

[انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي ۽ ٻارن، ۱۹۷۸ع لاءِ بهترين
شعري ادب جو انعام حاصل ڪيل]
گل ۽ ٽارا۔

[ڀنگ رائٽرس گلد سنڌ ٻارن، ٻارن جي عالمي سال ۱۹۷۹ع
جو انعام حاصل ڪيل]
ڪاٺيو، سنڌي شاعريءَ جي ننڍڙي، پر نظر ايندڙ نانءُ اياز گل
جو ٽيون شعري ڪٽڪو

ٻيلا گل ٻيلا ڏ ۾

[چونڊ غزلن جو ڪٽڪو] [۸-۰۰]
سنڌي اديبن جي سهڪاري سنگت ٻارن ڇپجي
ويو۔ سڀن خوبصورئين سان،

(تلهزيم افسانو)

اهدان علي شاه

لولي لفت

”ادا ٻاهر مولوي ٿو سڏبو!“ منهنجي پاءُ چيو.

دماغ تي چڻ هٿوڙو لڳو پاڻوءَ جي اکين ۾ اڪيون
کپائيندي چيم- ”مولوي!“

”ها ادا! ڪاري ڏاڙهيءَ سان مولوي آهي. نه مڃون به
اٿس ونگي وانگر وڻيل!“ ادي چيو.

”چرچا نه ڪر ٻيلي!“ پاڻوءَ جي ڪلهي تي هٿ رکي
پڇيم ”جي مولوي آهي ته پوءِ مون سان ملڻ نه آيو هوندو.“

”نه ادا نه! هو توهان سان ملڻ آيو آهي“ پاڻوءَ پڪ
ڏياريندي چيو ”ادا ڪم سوٽ به ڀاڙل آهي!“

مان سوچڻ جي درياءَ ۾ غوطا کائڻ لڳس ”سوٽ، به،
مڃون ونگي وانگر وڻيل ۽ مولوي!“ خير ڏٺو ويٺو.“

ٻاهر نڪتس ته مولويءَ کي ڏسي منهنجا تختا نڪري ويا،
مان عجب جي نشاني بنيو، پنڊ پھڻ ٿيو مولويءَ جي سامهون
بيٺو رهيس اچي پاڪر پائائين. دراصل مولوي منهنجو عزيز ترين
دوست منظور هو.

”ڪر خبر مولوي منظور! هيءَ حالت ڪنهن ڪٿي اٿي؟“

”ڏاڙهي رکائڻ ڪو گناهه ڪونهي، مون نه سنت پوري

ڪئي آهي. مسترا“

”واه، ڙي سدورا پٽ، واه! نه چئبو“ هاڻي فرض چڏي
سنت پٺيان پيا آهيو.

”ان معاملي تي مون سان بحث نه ڪرا! اسلامي معاملي
۾ مان تمام گهڻو سخت آهيان!“ مڃون مروڻيندي، گارڊ آف آنر
ڏيندي پڇيائين ”پلا ٻڌا! اڄ ڏينهن ڪهڙو آهي!“
”چنچر“

”نه نه منهنجو مطلب آهي ته اڄ نمائش آهي نه؟“ پڇيائين
”ها!“ چيو مانس.

”هو پلا پروگرام ڇا آهي؟“ مڃ کي تاءُ ڏيندي پڇيائين.
”هلون ٿا ڪنهن مسجد ۾ نقل هٿل پڙهڻ!“
منظور جو منهن ڳاڙهو ٿي وڌو نرڙ ۾ گهٽج وجهندي
چيائين ”مذاق نه ڪرا! هل ته هلي نمائش ڏسون.“

مولوي منظور احمد جو موڊ آف ڏسي چپ چاپ ۾ ساڻس
گڏ هلڻ لڳس پنهنجو پاڙو لتاڙي جڏهن روڊ ٿي پهتائين ته همراھ
بيهي رهيو.

”اڄ منهنجي پرسنلٽي ڪيئن ٿو ڀائين!“ ٺڪ مان سنگھ
ڪيڊي رومال سان ٺڪ ۽ هٿ صاف ڪندي چيائين.
”اڄ تون زبردست سمارٽ ۽ پرسنلٽي ۾ سڀن کان وڌيڪ
درس ٿو لڳين، مولوي صاحب!“ مون سندس ڏاڙهي ۽ مڃن ڏانهن
ڏسندي چيو.

”مون کي مولوي صاحب نه ڪوٺ!“ کيسي سان ننڍڙو
آئينو ڪيڊي ڏاڙهيءَ جو عڪس ڏسندي چيائين. ”اڄ ڏسجانءِ
عورتون ڪيئن نه ٿيون لفت ڏين!“

لفت! ۽ توکي — امپاءِ ميل — پليو آهين ڊيئر!“

I have got three experiance in Love and Lift.

تون به پاڻ کي هيرڊ ٿو سمجهين، پر اڄ ڏسجانءِ! عورتون سڏي
مون سان نه ڳالهين ته منظور نالو ڪنهن ڪٿي.....“

”هائي ٿورو ڇپ ڪسي به ڇپڻ تي ڇاڙها رکڻو پئي نه.
هن!“ هيومانس هو ڇپ ٿي ويو اڳتي هلي هڪ هوٽل تي ڇانهن
پتيمين پوء پاڻ وري مانڊئيءَ تان به پاڻ هڪ مگرٽ ورتائين،
هڪ پاڻ مون کي ڏنائين پوء پنهنجي وات ۾ وجهي ڇاها ڏيندي،
مگرٽ دکائڻي سوٽو هنمائين ايسٽائين امان هڪ موڙهي گهٽيءَ
۾ اچي پهتائين، سامهون ئي چوڪريون برقن سان منهن اگهاڙو
ڪيو، کلنديون پئي آيون.

”وڃي گد“ منظور کان رڙ ٺڪري وئي. ”هائي ڏسجانءِ
مان انهن سان ڪهڻ نه ٿو اڳڪٿين سان ڳالهائين. پر ٻڌا تون
منهنجي پرسنالٽي خراب نه ڪجانءِ!“ مون کي ٻانهن کان وٺي
پويان ڪندي ڇهائين.

چوڪريون ويجهيون ٿيون ته منظور مڇ ڪسي وٽ ڏئي،
دايپڪٽ پوز هڻندي، ڏند ڪڍي مسڪرائڻ لڳو. هڪ چوڪري
جا سڀ کان اڳيان هئي تنهن ڪندي ڇيو.

”ڇاڇا! ٿورو مڇڻ کي پرڻي ڪيو. ته اسان لنگهي وڃون!“
”ڇاڇا! ڇڏڻ گهڻي سهر وڪڻندڻ!“ هيءَ چوڪريءَ به ٻوٽسي
لهرندي ڇيو. ”ڏاڙهي مڇڻ سميت خوش هجو ڇاڇا! پوئين به
ڇپ رهي نه سگهي.“

مولوي منظور احمد جا ترا ٺڪري ويا، منهن ٽپهريءَ
جهڙو ٿي ويس، ڪاوڙ ۾ ڏڪڻ لڳو ۽ پوءِ ڊوڙندو گرم ٿي ويو.
منهنجي نظرن کان ڏاڍو گولهيومانس پر نه لپي نه لڌو نيٺ مان
واپس وڻڻ لڳس، گهر جي ڀرسان پهتس ته ڪلهي تي هٿ محسوس
ٿيو. ڪنڌ ورائي پوئتي ڏٺم حيرت ۾ وات ڦاٽي ويو، سامهون
مسٽر منظور احمد بيٺو هو. مولوي ان ڪري نه، جو هائي بلاڪل
ڪئين نيو لڳو پيو هو هوٽ ائين لڳو پيو هوس جو اصل
جڙو جڙم جي دڪان واري صابن داني.

ظفر عباسي

• سور پچار •

”ڪهڙا حال ٿئي؟“

”حال اسپتال لڳا پيا آهن ٻاره!“

”نٿي؟“

”اهي ئي آهن جي اک ۾ هئا“

”آخر؟“

”بس ٻارا الائي ڇو زندگيءَ مان مزو نه ٿو اچي.“

”مزو، زندگيءَ ۾ هوندو ناهي چرٻا، پيدا ڪيو ويندو آ.“

”ڪيئن پيدا ڪيو ويندو آ؟“

”ٻو ٻڌائيندو سان.“

”نه هينئر ٻڌاءُ؟“

”Love ڪر“

”ڪنهن سان؟“

”ڪنهن سان به!“

”جنهنڪي مان چاهيان توهان مون کي نه ٿي چاهي!“

”اها ته Nature هوندي آهي!“

”پوءِ؟“

”پوءِ تون ان کي چاهه جيڪا توکي چاهي!“

”ان کي مان ڪڏهن به چاهي نه ٿو سگهان!“

”ڇو؟“

”ڇو جو محبت هڪ دفعو ڪئي ويندي آ“

”هو مان ڪٿي ٿو چوان ته ڇهه دفعا ڪرا!“

”پوک بصر! مذاق ڇڏ - ڳالهه ٻڌ؟“

”حڪم!“

”اها هڪ دفعو محبت ته مان ڪري چڪو آهيان!“

”پوءِ تو اها ڇو ڪئي؟“

”ڪهڙي خبر ته“

”ڇڏو! سمجهه ته اها مڃڻ ڀرا ٿي وئي“

”معني-؟“

”معني ته وري ٻئي هنڌ Try ڪري ڏس!“

”گار ڏئي ڪيئن ها پر ائين نه چئين ها دوست!“

”ڇو؟“

”هڪ دفعو چيم ته محبت هڪ دفعو ٽهندي آ ۽ اها

محبت مان ڪري چڪو آهيان ۽ بدقسمتيءَ مان ناڪام ٿي وئي

هان ٻڌاه ته ڇاڪاڻ؟“

”تو کي ان محبت ڪرڻ کان اڳ مجنونءَ سان ملاح

ڪرڻ گهربو هو!“

”ڇاڇي باري ۾؟“

”ان ئي باري ۾ ته تو ليلي کي پهرهون پيرو ڏنو ۽

ڇاهيو ته هن تو کي ڇو ۽ ڪيئن ڇاهيو؟ هو تو کي ڪو خاص

مشورو ڏئي ها!“

”ماضيءَ کي ڇڏ“

”ياد ماضي دل نه ڪر

جيڪي ٿيو سو خوب ٿيو“

”مشورو هاڻي گهرجي“

”ته هاڻي تون فوت پاٽ تي ويٺل طوطي واري ڦار واري

کان ڪجهه ڏوڪڙ ڏئي وڃي مستقبل جي باري ۾ پڇ!“

”مون کي قسم آ، تو سان ٿيل ان ويڌن جو ته اهو ڦار

وارو ڪڏهن به مستقبل جون خبرون خراب نه ٿيڻ ٿيندو آهي. -
ان ڪري هو توکي به سونهري مستقبل جو گهٽ ۾ گهٽ ٻيو
نه ته به آسرو ته ضرور ڏيندو!

”مسخري وقت تي ڪي آموگا!“

”هي ’وقت‘ ٺاهي ڇا؟“

”نه.“

”نه ٻو مون بس ڪٿي!“

”بس به نه ڪر؟“

”نه ڇا ڪيائين؟“

”مون کي ٻڌاء ته مان ڇا ڪيائين!“

”گدوءَ وڃي چرين جي اسپتال ۾ داخلا وٺ!“

”ڪو فائدو رسندو؟“

”بلڪل؟ ڪيئن نه! هڪ ته ڊاڪٽر محمد ابراهيم خليل جي

ڪنهن انساني جو ڪردار ٿي پوندين - ٻيو ته اها چربائپ واري

هواه به دماغ مان نڪري ويندي!“

”چريو - چريو چئي مون ڪي چريو نه ڪري وجهين

خدرا - مان چريو ٺاهيان!“

”ٺاهين ته پوءِ اهڙيون ڳالههون چوڻو ڪرڻ!“

”عمدردانه لحاظ ڪان توکان صلاح ٿو پڇان ته - مان

ڇا ڪيائين؟“

”هاڻي تون هيئن ڪر! ڪن تي هٿ رکي هي ڪلام ڳاه“

”مون کي جوڳي هڻي ڏي تون ڌارو

الا منهنجو ڪانگل آهي قرب وارو“

خير اٿئي! انهيءَ ڪلام جي ڪري - رڪارڊ ڪوريءَ -

مائي پاڳيءَ کي عظيم طور ”زمين جي رڳو لکت ڏني“ آهي

”مون کي زمين نه گهرجي دوست، مون کي زمين نه گهرجي؟
 مون کي محبت گهرجي — مون کي پيار گهرجي — مون کي —
 مون کي پنهنجي جيون ۾ بهار گهرجي دوست!“
 ”نيز ڇمچاڇري جو هڪ غزل تنهنجي زندگيءَ جي خزان
 کي بهار بنائڻ لاءِ ڪافي آهي جاني!“
 ”مون کي سهارو گهرجي دوست! سهارو! جيڪو مون کي
 تيز ڇمچاڇري نه پر منهنجو محبوب ڏئي سگهي ٿو — پرتو کي
 ته خبر آ نه؟ ته منهنجو محبوب.....“

”محبوب.... محبوب... محبوب! — ٿي ويءَ تي پيش
 ٿيندڙ ڪنهن سادي ڪمپنيءَ جي اشتهار ۾ آيل ڪنهن ٺاهوڪي
 رن تي مٿو ڦرندو اٿئي ڇا؟“
 ”ها، ڏيس — منهنجو محبوب — محبوب آڪي؟“
 ”سهيڻ محبوب جو ماڻو به نه ٿو باقي.....“
 ”ماڻو-مون ساز، نه نه ڪري نه!“

”محبوب ۽ ماڻو. لازم ۽ مل-زوم شيون آهن ڇ-ربا!
 محبوب به ماڻو نه ڪري نه بهو ڪير ڪندو؟“
 ”ڇڱو پيلا! لک ماڻا ڪري پر گهٽ ۾ گهٽ چاهي
 نه صحيح.“

”ڀائڙ! اهو ته چير نه جنهن کي چاهبو آ، سو پاڻ هرگز
 نه چاهيندو آ، ۽ اهڙي وڌن مون سان به ٿي آهي ڪوڙ دفعا!“
 ”پوءِ تو ڇا ڪيو آ؟“
 ”مون کي ڇڏ-جائي ٻڌ! نيڪ صلاح ڏيان؟“
 ”ها!“

”وڃ ۽ وڃي آهنگات ڪرا! وڃ ۽ وڃي پاڻ مارا وڃ ۽ وڃي
 خودڪشي ڪرا! دل ۾ لتاڙ گڏيل ايمان، جو قسم! سمورن سورن
 کان ڇڻي هوندين!“

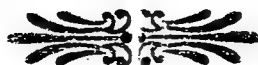
آپگهات ڪرڻ واري جي جملي جي نماز ڪانه ٿيندي
آهي ۽ آپگهات ڪرڻ واري کي دوزخ ۾ اماڻيو ويندو آهي!
اهڙي صلاح ٿو ڏين يار!

بس نه! توکي دوزخ ۾ وڌو ويندو نه؟ ۽ مان توکي پڪ
مان ٿو ٻڌايان ته تنهنجو محبوب به انسان جي دل رنجائڻ، واري
قلم تحت سزا کائي مقرر دوزخ ۾ ايندو! ٻڌو ڪونه اٿئي ته
مظلوم مظلوم مان پيار ڪندو آهي. ۽ ان ڪري دوزخ ۾ نه رڳو
تو کي تنهنجو محبوب، پر هڙئي دوزخ وارا توکي چاهڻ لڳندا.
نيڪ صلاح ڏيڻ لاءِ مهرباني ۾ ڇا آخري هڪ سوال
پڇي سگهان ٿو؟

اعتراض جي عادت ٿي نه اٿم

تون به مون وانگر، محبت ۾ محبوب جو ذڪر ايل آهين
هو تو اڄ نائين خودڪشي چوڻ ڪئي؟

مان..... مان.... مان- اڄ نائين هڪ نه! هڪ هزار دفعا
خودڪشي ڪري چڪو آهيان دوست! آدم کان اڄ نائين، الائي
ڪاٿون جنم ورتو اٿم اٿم ۽ ۽ هر پيري پاڻ ماريو اٿم-
۽ شايد هي منهنجو آخري جنم هجي ۽ ٻڌي ڇڏ؟- مان هن
پيري به خودڪشي ڪندس دوست! ۽ هو سڏ ڪن ۾ پئجي وڃو.

رسول بخش درس

لکا ناھي لوڪ ۾

هوئل اڳيان لفگهيس چائل سچائل سڏ ڪن تي ٻه—و
 ”لطيف!!!“ اندر اسلم ويٺو هو.

هلو مسٽر ڪهڙا حال اٿئي ڏهن ۾ ئي ڪونه ٿو اچين
 سرڪي چيائين. چانهه جو چهائين.

ٻار ائيني آهن جتي اوهان ڇڏيون. ڳوٺ ۾ سسي لڪايو
 ٻيا آهون. تون ڏي خبر ڪڏهن اچڻ ٿيو؟

اڙي بابا هن ڏينهن کان اتي ئي آهيان. تون ملين ٿي
 ڪونه ٿو. ٻيلا هتي آهي به ڇا؟ ڪٿي ٿو آرام اچي. بس ٻار
 ڳوٺ آهي ڇڏيو نٿا سگهون. نه نه ڪر منهن ئي نه ڪريون وري
 اچون ته اوهين ٻار دوست به ڪونه ملو.

”ها ٻار اسلم ڪراچي جي هوا ٻڙي آهي. اسين ته بڪ
 ڍو ڪريو ماستريءَ کي لڳا ٻيا آهون“

”ڪپڙن گهريل ميران هٿن ۾ چانهه جو ڪوپ جهلي بچل
 اچي مٿان ٻيٺو مونڪان لهرائڻ لڳو. ”بچل پٽ اسڪول نٿو اچين؟
 ”سائين بابا نٿو ڇڏي“ مونکي پئس جو حال اکين اڳيان
 تري آيو مهيني کان مدي جي تپ ۾ پيل ٻوڙهي پيءُ جو ڀرجهلو
 به هي ڪلهو ئي نه آهي.“

اسلم جي ڇڙب چرڪام ”اڙي ڇورا ڪهڙا ته ڏوٺي
 وجهندو ڪر، پيٽان پڙهو مٿان باقي اتي پيشه گيربون ڪري سري ويندا“
 سونڌانهن منهن ڪندي ”اسانجي قوم ڪڏهن سڌرندي. ڇورا ڏس

هوٿلن تي ٻيا ٽڪون جهليندا پڙهندا ڪونه ٻيلا اڳتي هلي هي ڇا ڪندا؟ هن کي ٻڌس پڙهائي ڇو نٿو؟

دل ۾ آيو ته نٿڙ وهائي پڇانس توڪڏهن ان گهر جي خبر لڌي آهي جنهنجي پيٽ گذر جو وسيلو اهو معصوم ٻار آهي، پر پاڻ جهلندي چيو ”ٻيلا اهو ڪهڙو نياڳو مائٽ هوندو جو ڇاهيندو ته سندس جگر جو ٽڪر نه سڌري. هن جي گهر جي پنجن ڀاتين کي سنڀالڻ وارو اڪيلو ٻوڙهو پيءُ مهيني کان منهنجي پيڙو آهي. هي ٻار چار ڏوڪڙ ڪمائي ٿڌن پنج جو پيٽ ڀرين.“

”خير ڇڏ انهن ڳالهين کي وڃي ڌوڙ پائي. ٻيلا ٻي شادي ڪڏهن ٿو ڪرهن؟ يار توکي شابس آهي ڏهاڪو حال ٿيا ائين زال سٺي سدائين ائين ٻيو هلندين مسٽر (No life without wife) سچي ٻڌاءِ ناهي ته نه ٿي ويو آهين ها... ها... ها... ها“ کيس ڇا ٻڌايار؟ ”بس ڇڏ انهن ڳالهين کي. ناسردي جو ثبوت به هيرن جهڙا پٽ آهن. باقي شادي نه ملندي ته آدم ڪونه آهيان جو ڪڪ مان ڇڏيان“

”هائي هئي ٿو ٻٽاڪ سندس ڪلاس ون ڪامورو ٿيل لاءِ وڏيرن وٽ گيسن جو دفتر کولي ويهي رهندو. وڏن ماڻهن جي دوستي تي فخر. عيش عشرت جون ڳالهيون. وات مان گفٽ. ڏٺو پٽ چٽي جو مان هرڪٿ پري ڪمائي جا مثال غريب عوام جي پيٽ ۾ ڇرو وهائڻ جا جديد ڍولنگ“

رابڙ واڄ کي ڪرائي کان هٿ ڏانهن جهٽڪو ڏيندي ”هائي سمن جو ٽائيم ٿي ويو. گڊ بائي [موڪلائڻي هلي ٿو] رستي تي وجود کي گهٽليندو اڳتي وڌيس“ -فارشڻ جي جهڪ تي نوڪري ملي اٿس وڏي ٿڌن ٿو انگل ڪري جي هجي اسان وانگي سڪي پگهار تي پاڻهي پتو پئيس گهڻين ويهين سؤ آهي. شادي !!! ڪٿن ڪريان شادي؟ هڪ ته بدلي جي وبا ٻيو ته هجي پئسو

پوءِ سڱ ڪوڙو. پگهار مان گهر جي پورٽ ٿئي ٿي شادي نه وڌو مسئلو ٿيندو. پهرين شادي وٺل ٻارهو وڌڙن جي ڪلهن تي ماڻڻ به ٿي آس پوري ڪئي تيسين مورڳا ٻاڻ به پورا ٿي ويا. مونکي سورن ۾ وجهي ويا. زال به ساٿ نه ڏيئي سگهي، ويٺي موت بڪ ٿي. وري به ننڍڙا ٻار تن جي پوري پني تربيت منهنجي وس ۾ ڪونهي. وري ماءُ ۽ چاچي جو به سهارو اڪيلو آئون آهيان. ننڍڙا ڀائر به کڻ ڪماڻڻ جهڙا ڪونهن؟ پر مون ٺيڪو نه ڪونه ڪيو آهي؟..... هن يتيم خاني کي پالڻ جي ڪري زندگي تباهه ڪريان!!!..... چوڻهه اڳتي پڙهان ڪنهن وڏيري کي منٽ مهـڙ ڪري سٺي نوڪري وٺي عيش سان حياتي گذاريان

پوءِ گهر جا ڀائي ڪيئن پورٽ ڪندا.. هان؟؟؟ هي سوچ ذهن جي ڪهڙي ڪنڊ مان نڪتي؟؟؟ نه نه هرگز. اها خود فريبي آهي. احساس محرومي آهي. فراريت. امام وٽ سڀ ڪجهه آهي پر حساس دل ڪانهي. پنهنجي ذات لاءِ ڪري ڇهه زندگيون ويهه ڪريان. ڏکيو سڳيو وقت پاس ڪيو. خرچ گهڻا ٿيندس سگريٽ پان کان اڳي پري آهيان. چانهه؟ چانهه به ڇڏي ڇا ٿيندي ڪجهه ڏهنهن سنگتي سائي جوڪائي جا ميهڻا ڏيندا پر ڇهن حياتين کان مٿي اها هاڪڙي خوشامد مٿي ڪانهي. خواهشن کي گهڻا سڄو ڪنهن جو قول آهي؟..... ”زندگي آهي ٻين کان ڄميل جو نالو“

* * * * *

ڇانهن امام ٻياري. اٺ آنا بچي پيا آهن. ڇا وٺان اخبار؟ پر اخبار نه ه، پشم آهي، ٺيڪ آهي. اخبار ڌرمون سمٽ وٺان پڙهندس. هن پئسن مان ٻارن لاءِ شيءِ وٺندس. ويچارا گهر ۾ گهڙڻ وقت ڪيڏي ٻاهرو سان اکين اکين ۾ ڀڄندا آهن بابا شيءِ.

سامهون هيٺ هيٺو ويٺو آهي. نوڪر تو ۾ رڌل آهن. ڪپڙن ڦاٿل ڏبل ڏريل مزور مڙا ويڳر وانو وٺڻ لاءِ بيٺا آهن. سندن اکيون ڀر دڪان ۾ قسمين شيون ڏسي وري کيسي جو خيال ايندي هيٺ جهڪيو وڃن.

”اڄ ماستر ويهه“ هيٺ ويهڻ لاءِ چئي. اخبار کڻي پڙهڻ لڳس. اٺ آني هٿ ۾ جهلي اٿم. ”ماستر احلم مان مليو آهين؟“

”ها اجهو ملو اچانس“

چالو ٿي ويو هڪواس ۾ ”هيلي موجون آهين انهن جون راڱا پيا ڪن. امين ويهي ويهي مري ويندا-ين. هن ڪن ۾ پيا آهيون.“

اخبار پڙهندي سوچيندورهي ۾ انسان ڏاڍو لويي آهي. هن سڀ وٽ هيڏو پئسو پوءِ به حسد ۽ ماڙ ۾ جلي پيو. اڃان به سڏڻو آهي ته وڌيڪ ملڪيت گڏ ڪريان. شهر ۾ ڪو وڏو ڪاروبار ڪريان. لکن مان وڏائي ڪروڙ ڪريان. ڪروڙن مان اربن کي هٿ وجهان. خواهشن کان چند چڏائڻ به وڏي ڳالهه آهي.

”شيٽ شاپ پڳوان نالي اٺ آناه هي معشوم ۾ن ڏينهن کان بکيا آهن.“

”هل ماڻي مٿو نه ڪا. هيٺ تر هڪڙي وٺي ويئي آهي وري مٿان تون.“

”سڪل جهڙي تيلي. ڪپڙا ليڙون ليڙون به ڪارا ڪوچه ۱۰۰ الف اگهڙا ٻار ساڻ. نمائي ناري ائين آئي لاءِ چڙهن جي نيرن جا گهاٽ پيا هئا.“

”شيٽ شاب ٻچن مان لڪ ٿيندو. سڄو ڏينهن رلي رلي ٽڪي آهيان. هن لولن جهڙو ڏوڪڙ ڪونهي. پڳوان نالي اٺ آناه ڏي مشڪين کي، هي پسو بک هي نٿا سگهن.“

”هل رن ترڪتال ڪونهي ڪلو..... هل اڃان پيئي آهين، منهنجي هٿ مان اٺ آني ڪري پيئي ڇڏڪات تي مائي ۽ ٻارن جون لڳاهون مڪي ٿي ڇمي ويون. ٻارن مون کي گهوري ڏٺو ڄڻ منهنجي چوري جهلجي پيئي. هٿن ۾ حرڪت آئي. اٺ آنا کڻي مائي جي نري تي رکيم. موت ۾ دعا جا جملا جن ڇهن تي پڳوان جي مڏا هئي تن تي خدا جو نالو ٻڙڻ لڳو.“ خدا خوش رکندو ٻچا ٻچندو. شائين لک ٿيندو.“

گهر هلڻ لڳس ذهن تي ڪنهن سوال. سوچن جي واڇوڙن ۾ وڻجڻ لڳس ’ٻارن لاه شي. فقيرباڻي جا اگهاڙا ٻار هيٺا هئا. سيٺ جي بي رحمي. اهل ۾ جي مدي خارج سوچ. گهر اندر داخل ٿيس هتي ٻار نمايون ماڻڪيون کڻي خالي هٿن ۾ ٽڪي رهيا هئا. منهنجا هٿ خالي هئا پر ذهن جي پردي تي فقيرباڻي جا ٻار رکي مائي هٿ ۾ جهلي خوتسي سان کائي رهيا هئا. رڪسي تي ٻه سرها هئا.

په غزل

سامه امان جي ساجن ساريا،
 جن سان ڏهنن گهڻي گهاري،
 منهنجي جواني نولم جاگي،
 ٿاڻا ڪيئي سڪي ٿاريا،
 رت بسنت وري يادن جي،
 لڙڪ به اکين ۾ ڦولاريا،
 مائي ٻائيءَ ڪيئي ٻوڙيا،
 وهندي ٻئيءَ ڪيئي ٿاريا،
 نيٺ ڇهر ۾ رت جلائي،
 نولم مون هي ڏيئا ٻاريا،
 آس امان جي پٽڪي موٽي،
 واهونڊن به نه جاني واريا،
 رهن تي ئي ٻوٽا بهڪن،
 جيڪي لڙڪ امان ها هاريا،
 اوئي گهوني آڻج اوري،
 ڪڇ امان هت جن لڙڪ ڳاريا،
 مات نه ڏيندا ٻڌندي ٻوڙا،
 ترهان جيڪي آهن ڌاريا،
 تنهن ڏي منزل ڊوڙي آئي،
 جنهن جي تمشيءَ ڏونگر ڌاريا،
 ڏاهپ-سڃاڻپ: سرت شعور،
 ڪونا، ٻيڙا، سوچون سورا،
 لوڪ، نماشو، سوريءَ ساڻ،
 آهي آهي، ڪو منصور؟
 وحشي ماڻهو، ٻڙچيون هٿ،
 نازڪ دليون، ڇڪنا چورا!
 ٻانهپ جو هر ٻنڌڻ ٿوڙ،
 جي توجهاپو آ منظور،
 ڪوڙ مڃيندو نيٺ ته مات،
 سچ نه مرڻو آهي مور،
 شهر سڄي ۾ آ مانڌاڻ،
 مٽيو دوکي جو دستور،
 سچ نه ڇمڙي اک ڏٺو،
 ذات ڪويءَ جو ناهم قصور،
 حالت وڃاپو مٿڙو ساز،
 تارن جهمرهون، چند آ چور،
 ارشد مون سان رات رڻو،
 مد نه آت، ٻيڙا پورا!

ٺٽي ٿيڙو

- ۱- هو ڏس! نڪتي ٻاڻ
ننهنجون اڳوڻيون ڳالهائون
رڳو هو هٿي لاق.
۲- اندر آهي اچيو
اڳي ڪڇيم ڪين ڪجهه
اڃ مون مڇ - ٺٽو
۳- توبه ڏنو جو
منهنجي جواب بدلي
پورو ٿيو حساب

استاد بخاري

غزل

حسن هونگارو، چمر حاضر حضور
شوق کان اڳ وڌي پهتو شعور.
عشق مجنون کي نه ليلي- حسن کي،
عقل- قاضيءَ کي برابر هو غرور.
حسن کان يا عشق کان يا عدل کان،
ٺٽي کڻي ڪنهن کان ڪلور آهي ڪلور.
آسمان آهستي ڪونه، آهي مگر،
فڪر جو ناھي، نظر جو آ قصور.
جو ڪڍي ڏم ڏم ڏها، ٿو ڪجهه ڏسي-
سوبه ڏسيو مجبتي مل جو مزور.
زهر کي مارهون ته ٺٽي اڪسير ٿو،
-ور کي -اڙيون نه روشن ٿئي -رور،
ڪوششون ڪارون بخاري بهترهون،
درد، دارونءَ کان -واءِ ٿيندو نه دور.

ٻه چوڙڪا

غزل

ومن مينهن سائي ٿئي سنڌڙي

پلر ڀرت مان شال پئي سنڌڙي

هي مهراڻ منڇر ۽ ڪينجهر قمر

هي جهانگي ۽ جي لاڪاڙي سنڌڙي

رحيم بخش قمر

تنهنجي هر ڪ ڳالهه باد اٿم

ڏک ۾ ساڻ ڏيڻ باد اٿم

سنڌوءَ ڪناري گڏ گهٽ باد اٿم

رسي وري پرڇي پوڻ باد اٿم

ساگر نبي بخش

مئل مٺ موڪلي ۽ جي ڪي وڌايو

وري اڄ محفل مـتارا مڇايو

هرايو حياتي سڪن مان نه ساڻي

ڏس ڏاڍ ڏونگر ڏکن مان لڪايو

اڇوڪا اباڻا ڪري سڀ مائا

ورهم وات ووڙي لکن مان لنگهاريو

چڏي نند نياڳي ڪري وٽ مڃاڳي

سفر سور وارو سگهو ٿئي سڃايو

خداوند خاڪي ۽ ڪي سگهه ڏي ڪا

نئون نمهن جنهن آه تانگهي نڀايو

گيت

زندگي!

رهڙجي رهند جي
 ٻاڻون ڪنن مٿان
 لپٽ ڇڄرجي ويو
 حسرتن ۽ خواهشن جو لاش!
 ڏوجھرو ئي ڏوجھرو
 زندگي آ ڏوجھرو
 جيترو ڦٽڪهس گھڻو
 اوترو الجھيس گھڻو
 الجھندي الجھندي
 عمر گذري وئي الا
 پر!
 ڪن مليو سوچھرو
 بندگي ئي بندگي
 بيسود پنهنجي زندگي
 ❀ ❀ ❀ ❀

مرحب قاسمي

سورج مکي

”تون هن وقت خدا جو قسم
 سورج مکي جي گل وانگر
 ٿڙي پئي آهين“
 ”هالا چاڪاڻ ته منهنجو
 منهن تو ڏانهن آهي.“

جڳ جڳ جن سان جيءُ جڙيو آ
 من کي جن جي قرب ڪڙيو آ
 تنهنجو تن سان پاند اڙيو آ
 ڏٺو ڏٺو ڏٺو ڏٺو ڏٺو آ
 سور نه مون کي ٿوڙي سگھندن
 مون کي قاسميءَ تي چاڙهي.
 پورهيت پنهنجو پاڻ مڃائي
 وڌر واري ايڪو و آڏي
 تنهنجي آڏو سينو ٽاڻي.
 جنهن دم گڏجي اڳتي آيا
 سور نه تن کي ٿوڙي سگھندن
 مون کي قاسميءَ تي چاڙهي.
 جهانگهڙا جيت جهيڙي بهندا
 ڏائن سان ات ڪاٿا لندا
 وروڙ جيئن گجندا ڪڙندا
 جنهن دم ٽرني ڪاڙهي ٿيندي
 پهر نه هٿ تي ڪوڙي سگھندن
 مون کي قاسميءَ تي چاڙهي.
 سور نه سر جو سانڪو لاهي
 ڪڏي ڪلهن تي ڪفيون پائي
 رڻ ۾ ڏيندا رات مڃائي
 پاڙيتا پاڙي ٿي پڄندا
 سور نه تن کي ٿوڙي سگھندن
 مون کي قاسميءَ تي چاڙهي.

غزل

تو لاه هر هر - اجن سائهن
 وینو کانگ اذاره-ان ٿو
 وینو کانگ اذاره-ان ٿو
 سک تنهنجيءَ جي سچ وچائي
 توکي وڏو ساربان ٿو
 وینو کانگ اذاره-ان ٿو
 وچڙيل کونجن وانگر، پيارا
 روڊو آءُ پڪاربان ٿو
 وینو کانگ اذاره-ان ٿو
 صبح سوڀري، شام جو ٺڪريو
 تنهنجي راهه-نهاربان ٿو
 وینو کانگ اذاره-ان ٿو.

جنهن ۾ کنهنجو سات نه سنگ.
 جيون سو کارههر ڏنگ
 جڪڙيل پنهنجا جيءَ ائين جيئن
 ڇوڇڙن وچ ۾ وچ-ننڍڙ چنگ.
 انڊلٽ جهڙا سپرين توڻ،
 جيون پاڻيءَ جيان بي رنگ
 جڳ ۾ پيار ورهائو لاهيو،
 ذهن مٿاران نفرت رنگ.
 مٿان وسارين نوان نسل تون،
 توتي آ ڌرتيءَ جو رنگ.
 منهنجو پنڌ اٿان ٿي جاريءَ
 جنهن هنڌ دنيا وارن ڏنگ
 منهنجون سوچون سرهاگل،
 جن جو پنهنجو رنگ ۽ ڍنگ

علي نواز گهانگهرو

❁ واڻي ❁

وه وڏو ٿي، هيءَ حياتي
 سرڪ نه سرڪي امڙ اره مان، ڇوڪر پئي ڇيڇاڙي ڇاتي
 اڄ پي اره اگهاڙي ٿي نيمنگر، سرويءَ ڪاڻي پنب-ڙيءَ پاني.
 جيون سان آهر ڪو ڇنڀ-ڙيل، جيڏا چائين ڪاڏي جهاني
 سڌيءَ-ن سائهن-ن ٻل ڏڏي-ن، تنهنجي-منهنجي موت ساني،
 جذبن ۾ پر ساڳي جوت

په غزل

محب اچ مهمان ٿيندا ٿا وڃن
عشق جا احسان ٿيندا ٿا وڃن
امن جي نالي بهن جي راند آ
اڳوڻا انسان ٿيندا ٿا وڃن
راند رت جي آ خدا جي نانءَ تي
هاف هي حيوان ٿيندا ٿا وڃن
اچ نوان هوشو ٿو مڦتل ۾ ڏمان
درد خود درمان ٿيندا ٿا وڃن
ڪوڙ جي مان ڪنڌ تي ڏاڏا ڏمان
آس جا ارمان ٿيندا ٿا وڃن
ميس ڌرتيءَ تي نمايون ٿا نه مخفي
مسئلا آسان ٿيندا ٿا وڃن
شفيع محڪم مخفي

نوسان جا مون جوڙي ريت
پل ڪن ۾ تو ٿوڙي رهڻ
ڦاهي ڏهن لڻ ٿين ٺهندي
ناهي پرائي ٿوڙي ريت
هچ نهي نالا لڳن ٿا هنڙي
ڪونگي ۽ آ ٻوڙي ريت
ڪهڙو زندهه رهي آهي
ڪهڙو آهي ڊوڙي ريت
ڪجهه وقت نه ٻڌل هئي
ڪنهن آهي ڇوڙي ريت
شبيخ رشيد آدرش

تاج جويو

اوسيهڙو

سچ لهي ويو
چنڊ ڪڙيو آ
لاباري نان موٽي وينگس
گهر ۾ پاء اٿي جو ناهي
جانبدار تي پنهائي ڪير؟
ڪانڌ پنيءَ تي ڪم ۾ سوگهو
ٻار به ننڍڙا ڪير پياڪ
ريڙهيون ڏيندڙ
پاڻ به سارو ڏينهن پتوڙي
ڪڙپ هلي
سنگ لٽي
سانجهيءَ ٺاڙي موٽي آهي
ڪندڙي مان
جوئر جي ان جو
نس ڀري
جنڊ تي ويهي پنهين ويئي
ڀرسان ٻار به ويٺا آهن
اوسيهڙي ۾
ڪهڙيءَ مهل اٿو تو پيسو
ڪهڙيءَ مهل پڇي ٿي ماني؟

ڪوٽائوت

ڪجهه وقت گذري ويندو۔ ڪجهه درد هلاڪو نه ٿيندو
جي رڪ جا ٺاهيل ٺاهيو، ته عشق کي هٿ نه لائيو
زخم دل جا ويهي شمار ڪريان۔ لڙڪ اکين جا پئي هار ڪريان
چين جيوت ۾ جوت پڻ ناهي، ويهي ڪيئن ڪنهن جي هان سار ڪريان

احساس جي دنيا ۾ دهواني جو پٿر آ

سولسان ٿي منهنجي لفظن تي چٿر آ

ويهي ٿو ملين غمر مان منهنجون ادائون

پهچي نه سگهون ٿو پر مجروح صدائون

نسرين شاهه

مختيار ملڪ

ميران

نظم

تو اهل

پٿر ٻرين هٿي ٿو

ان کي نه روڪيو

چال نه هو وٺي ٿو

پٿر ٻرين هٿي ٿو

پٿر جو هو ڪٿي ٿو

پارتن مٿان هجي سو

پٿر ٻرين هٿي ٿو

ان کي نه روڪيو

هي گرم بسترو ڇو

ڇڻ ته ڪوئي

هيئن اٿي ويو آهي

رات جي اوند اندر

جهرمر جهرمر مارو اپ

نارا ڪتيون گڏجي پئي

ڪنهن جي آڃيان لاءِ

اچي گهاٽ ٿيا،

حال اوري آ ٿيو ٿڪيو

۽ چند رنو آزارو زار

هو ڪير هو؟

هو ڪير هو؟

ننڊ ٽنڊي جو وهو!

غزل

ڪٿان تير لڳو ڪٿي زخم ٿيو، ڪٿي رخن ٿي وري تير لڳو
 ٿيو جيون منهنجي لاءِ زهر ٿي زخم وري ٺاهور ڏيو،
 سڌڙا ٻه ڪهر، رنر، رڙهه ماتم به ڪهر جداڻي جو
 ٻه منهنجو منر، منهنجو همدل، دل جو سرهر ٿي دور ڏيو.
 ڪي خواب ڏٺا، سڀا ٺاهيا ڪي ذهن ۾ ڪاڪ محل جوڙيا
 ٺاهيو مون تنهنجي خوابن جو، ٿي تاج محل ڪافور ڏيو.
 محبوب پسج جي نينا ۾ مشڪل هر ڪنهن ٿي لازم آ
 ان لاءِ ڪو عرش عظيم ڏيو ڪو مديني ۽ ڪو طور ڏيو.
 ڪوئي نه ڪري هت يار وفا، ناهي خلوص جي قيمت ڪا
 جنهن عشق تان جان لٽائي آ سو ٿي ته هتان مخمور ڏيو.
 نوسان هو لشمن جو چرچو نوسان ٿي چمن جي بهار هئي
 نون وڻن نه وئي خوشبوءِ ساري، گل رنگ ترنگ ۽ پور ڏيو.
 مشڪل جي ٿي ويندي آهان منزل به ملي ويندي ”شائق“
 باقي آ سفر هن قدمن جو، ڇو ساڻي آن ٿي چور ڏيو.

گيت

غ-زل

ختم سام، سارو ٿيو - سورن ۾ آهي
 پرين دل پريشان ۽ پورن ۾ آهي
 نه تيرن بندوقن ۽ پالن ۾ طاقت
 غضب گهاٽ غمزن ۽ گهورن ۾ آهي
 منا لب شيرين شڪل شير کان وٺ
 نه ميناج اهڙو انگورن ۾ آهي
 برو، پر نه ڪڏهن بس - ريو ڪو سڪون
 سڄي يار زندگي ڪورن ۾ آهي
 سڄي سامهه سيني هٿ، دل، هيٺن سڪ
 نه هڪ ۾ مگر ٿي سمورن ۾ آهي
 ڪريان خاص خدمت پيو تنهنجي سڄي مان
 هي ”بيوس“ تنهنجن مزورن ۾ آهي
 بيوس نظاماڻي

-تنهنجي صورت سبحان الله
 منهنجي خوابن جي تعمير
 نرم مل نهارا بسم الله

مقصود وسطو

تنهنجو پتو اڃ آيو پرين
 اڃ آيو پرين
 نيل گگن ني ڪنهنبي ديو
 پر چنڊبندي لاک ڇڏي ويئي
 اوندهه جي اڍ ساڻ ڪٿي ويئي
 سونهن سگهاري، باڪ ڇڏي وئي
 مون به بدن مهڪايو پرين
 مهڪايو پرين
 ڀول پڙهي هي هانءُ ٺري پيو
 ”ساڳيو تنهنجو“ آءُ هتي ويا
 آءُ به تنهنجي سڻ پرڏيئي
 منهنجي دلڙي تو آريئي
 جهومي من ورجايو پرين
 ورجايو پرين
 اڃ آيو پرين

غزل

پرين قول توساڻ پاڙي چڏيو سين
 دلاسن تي دل کي ڌتاري چڏيو سين
 ڪري ياد پيارا، پراڻيون پچارون،
 پرين پاڻ ڪنهن به ڪاري چڏيو سين،
 سهي سور سرتي، ڪري باراف! ف!
 ٿڌو سامه دل سان اٿاري چڏيو سين.
 ڏکن به ڏکيا ڏينهن ڏوري ڏووي
 ڏکيو وقت ڏک به گذاري چڏيو سين
 ڏکن پويان آخرهه سچن ڪب به ايندا
 اهو بهم پڪو دل به ڌاري چڏيو سين
 اوهان جو وٺي نام-بحر-الم مان،
 ٻڌل دل کي ٺاري ڪناري چڏيو سين
 ڪري رات ساري، ستارن سان ڳالهيون
 وهائو به ويٺي اڀاري چڏيو سين.
 سچن تنهنجي خاطر تڙنده رهون پيا، -
 اميدن تي جيءَ کي جماري چڏيو سين
 جڏهن کان نوبوس بنابو تڏهن کان
 'حسن' کي به تنهنجي بهاري چڏيو سين

ترواڻيل

هاڻي مون سان جنگ نه ڪر
 هار مڃي مون آهي سائين
 مون کي اڏو ڏگ نه ڪر
 هاڻي مون سان جنگ نه ڪر
 سامه وٺي تون سنگ نه ڪر
 مون به سهپ نه آهي سائين
 هاڻي مون سان جنگ نه ڪر
 هار مڃي مون آهي سائين.

نظم

ڌرتي آهي ماما
 ڪڏهن ڪڏهن ٿو ائين لڳي
 آه اهو سوداءُ
 ڌرتي ڪيئن ٿي ماءُ؟
 جنهن چٽيا لکين انسان مگر
 ڏنو نه هڪڙو پاڻ
 پاڻ سو ڪيئن ٿيو پاڻ
 هڪڙو بک به پاه ٿئي
 ٻيو ڪاٺي ٻوڙ پلاءُ!
 ڌرتي آهي ماءُ
 دل جي ڏک ڏک مان اچي
 پڻ سنڌ سنڌ مان پڙلاءُ
 هري آزاد

انگريزي ۽ ملاقات
قاضي فيض محمد ظفر عباسي

مون وٽ سودو سچ جو!

قاضي فيض محمد جو فنون لطيفه ۾ ادب، سياست ۽ وڪالت سان گڏ موسيقيءَ سان به گهرو ناتو ۽ رشتو رهيو آهي. پاڻ هر لحاظ کان سنڌ ڌرتيءَ کي گهڻو ڪجهه ڏنو اٿن. هونءَ ته سندن جنم ۱۸ نومبر ۱۹۰۸ع ۾ هالاڻي جهڙي تاريخي شهر ۾ ٿيو پر وڪالت جي پيشي جي ڪري اچي نواب شاه وساهائون. ڪي-ن سٺي تعليم جهڙوڪ بي ايس سي ۽ ايل-ايل-بيءَ سان گڏ سٺن دوستن جي صحبت به نصيب ٿي جنهن ۾ علاما آه آه قاضيءَ سان گڏوگڏ هن دوو جا قابل قدر ادب ۽ سياستدان به شامل آهن. پاڻ سنڌ جي فلاح و بهبود، ملڪي ترقيءَ امن ۽ خوشحاليءَ لاءِ ڪيترن ئي تنظيمن ۽ پارٽين ۾ ڪم ڪندو رهيو ادبي دنيا ۾ هن وقت تائين سندس ڪافي ڪتاب، جن ۾ سورڙ، سنڌي مهج جنسار، ٻاويهه سو ٻاويهه، 'In surch of turth' عشق جو آواز قابل ذڪر آهن، ايجيپٽ ۾ منهنجو سفر [حوالو] ۽ اڻ ڄاڻ [ناول] ادب ۾ سٺي جڳهه والاريندا.

قاضي فيض محمد جهڙن اُمرُ انسانن تي نظر وجهڻ کان پوءِ اهو تاثر ختم ٿيڻ گهرجي ته سنڌ ڌرتيءَ، سارڻ، ٽنگور، ٿاڻيءَ، فرالڙين، هيمن گوي ۽ دوستو فسڪيءَ جهڙن عظيم انسانن کي جنم نه ڏنو آهي!

سوال:- فلسفي جي اهميت ڇا آهي؟

جواب:- فلسفو سڄي دنيا جي جان آهي. جنهن ملڪ ۽ جنهن قوم

۾ فلسفو نه آهي، اها قوم زندهه رهي نه ٿي سگهي.

اڄ ۽ آئيندي جو تڏهوڪو، ڪائنات جي ڦير ۽ مهربانين

جو انداز ۽ اهميت، زندگي جو مقصد ۽ منزل، قدرت

جي رازن جي ڀرڙ ۽ شعور- اهي سڀ ڳالهائون فلسفي ۾

اهي وڃن ٿيون. الهام، فلسفو ۽ سائنس، اهي ٽي ڪم

ارتقا جو نتيجو آهن. فلسفو انهن ٽن ڪڙهن جي هڪ اهم

ڪڙي آهي، ۽ اها جتي نه آهي، اتي ريج ۽ پينگ آهي.

انساني ملڪ، خاص طرح سنڌ ۾، جيڪي ڪجهه انساني

مليل هو، جنهن کي اسان فلسفو چئون، اهو به ختم ٿي

ڇڪو آهي. ۽ ان سان گڏ نئون سوچ بلڪل مفقود آڻ

ڪري اوندو ۽ اندو ڪار آهي.

سوال:- مکيه ۽ عام مروج فلسفو ڪهڙا آهن؟

جواب:- فلسفن جو ڪو خاص انداز يا ڪلاس نه ڪونه آهي.

هر هڪ فلاسافر پنهنجي ذهن جي ترجماني ڪري آهي. هن

وقت خاص فلسفو، سوشلزم، ڪميونزم، جمهوريت ۽

قدرت آهن. قدرت، انسانيت ۽ ٻيا ڪيترا فلاسافي جا ٻيلو

لکيا وڃن ٿا. مذهب بذات خود هڪ فلسفو آهي، جنهن

ني به چڱي خاصي کوجنا ٿي آهي.

سوال:- توهان ڪهڙي فلسفي کان متاثر آهيو ۽ ڇو؟

جواب:- فلسفي جون ڪي به خاص برائڻيون ڪونه ٿينديون آهن،

جيئن مذهب برائڻن ۾ درهايل آهي. انهي ڪري ڪنهن

به فلاسافر يا فلاسافي سان ڪوبه خاص عقيدو ملحق نه آهي فلسفو

هڪ درياهه آهي، هر هڪ ماڻهو پنهنجي سوچ سمجهه ۽

ڪوشش آهر جيڪي ڪجهه حاصل ڪري سگهي ٿو سو ٿي

سگهي ٿو. مختلف هجي.

سوال:- موسيقي ۽ راڳ کي ڪهڙي حيثيت حاصل آهي؟
 جواب:- موسيقي ۽ راڳ امانوت خورسان دفن ٿي چڪو آهي،
 اڄوڪو راڳ، راڳ نه آهي پر پيگل دلي جا ٺڪاءُ آهن.
 حقيقي راڳ ڪلاسيڪل راڳ آهي، جو خود هڪڙي
 سائنس آهي. جنهن لاءِ رياض ۽ موسيقي جي وڏي ضرورت
 آهي. ۽ قدرت جي عبادت آهي -ر-، -ر- -ر- -ر- -ر- -ر-
 شاعري، مصوري ۽ ٻيا لطيف فن مٿي انسان جي جذبن
 تي دارو مدار رکڻ ٿا. جذبا ڪنهن انسان تي گذريل
 گهڻن جي ترجماني آهن. راڳ بابت علامه آءِ آءِ قاضي
 صاحب جن مون کي ٻڌايو هو ته ”راڳس -پني فنن ۾
 پهريون نمبر فن آهي.“

منهنجي خود به راڳ سان تمام گهڻي دلچسپي ۽ وابستگي
 رهي آهي. ائين ڪئي چئجي ته منهنجي سڄي زندگي، پنجن
 ڇهن سالن جي عمر کان وٺي اڄ تائين راڳ سان ٻڌل
 رهي آهي. سنڌ ۾ منهنجي ڪلاس جا ماڻهو، [جن جو
 راڳ روزگار جو ذريعو نه پر شوق هو] پنج يا ڏهه مهينن
 ملي سگهندا، جن کي راڳ جي فن سان گڏ چوڻي جي
 عظيم راڳين سان محبت ۽ سنگت نصيب ٿي آهي. منهن
 جي خيال ۾ جنهن ماڻهو کي راڳ جي خبر نه آهي اهو
 ائين ڪئي چئجي ته خاص نعمت کان محروم آهي. راڳ انسان
 کي سينگاري ۽ سنواري ٿو. سندس هرهڪ رڳ ۾ رحم
 ۽ محبت جا پيدا ڀري ٿو. صحيح ڪلاسيڪل راڳ انسان
 کي دهنڌاري عيش عشرتن ۽ نفس پرستي کان گهڻو مٿي
 کڻي ٿو، يا ائين ڪئي چئجي ته هن ساري ڪائنات جي
 خالق سان تعلق راڳ ذريعي پيدا ٿي سگهي ٿو.

سوال:- توهانجو هن ننڍي کنڊ جي ڪهڙن مشهور گائڪن سان ملڻ
 ٿيو آهي، ۽ انهن مشهين توهان ڪهڙي کان وڌيڪ متاثر ٿيو؟

جواب:- منهنجي محبت استاد ٻڙي غلام علي خان، برڪت علي خان،
 اله ڏني نوناري ۽ ٻين ڪيترن وڏن راڳ جي استادن
 سان رهي آهي، مون انهن کان ڪافي ڪجهه پرايو آهي.
 مان گهڻي ۾ گهڻو اثر ٻڙي غلام علي خان کان ورتو
 آهي ۽ استادي جو ڏاڳو اله ڏني خان نوناري کان ٻڌايو
 آهي. اهي ٻئي بزرگ استاد مون وٽ رهيا آهن ۽ محفلون
 گهاٽون اٿن ۽ ڪجهه مون کي به سڀڪاريو اٿئون.
 سوال:- ته ڇا اوهان ڳائيندا به آهيو؟ جي ها، ته ڪهڙن محفلن
 ۾ گهاٽو اٿو؟

جواب:- ها، مان ڳائيندو به آهيان.

ڪاليج واري دور ۾ امتحان تي ڳائيندا هئاسين. پرائي-
 زماني ۾ ملڪ اندر ريديا ۽ ٽيلي ويزنون ڪونه هونديون
 هئيون، ان ڪري بهراڙي ۾ اوطافن ۽ مڪانن ۾ محفلون
 ٿينديون هيون ۽ مان ننڍي هوندي بڪتاري تي پنهنجن
 ڳوٺن ۾ ڳائيندو هوس انگريزي اڪولن ۾ پيارڻا ڪندا
 هئا. انهن جي مان ليد [اڳواڻي] ڪندو هوس. جو هوندو هو:

”لڪ پال سنڌي رب سائين

رات امانجي خوش گذارين

ڏينهن به پال پلايون“

اهڙي طرح سان ڪانگريس جي زماني ۾ اسر جو قهرپون
 ڪيندا هئاسون، هي ۽ ٻيا ڪيترا گيت ڳائيندا هئا-ون.
 ”سهراب راج پنهنجو، وڻو ضرور آهي.“

”آءُ وڃان ٿو جيل ۾، سڀ چئجو وندي سائين.“

ٻيو:

اهڙي طرح وري مولودن چوڻ جو تمام گهڻو ڪاروبار
 هوس، سر ملو هوندو هو مسجدن ۾ واعظن ۾ مولود
 چوندو هوس.

”مڪي ڄاڻو ڇڏ- عرب ۾ اسلام ٿيو.“

با ”رسول الله کي چارئي بلاشڪ يار هئا پيارا.“
منهنجي ڳوٺ هالاڻي ۾ مندر به هو، پنهنجي هندو شاگرد
سائين سان گڏجي مندر ۾ شيد به چوندو هوس. جهڙوڪ:
”پنچ رڪجان تو پتاجي، مال ڪر ڪا ميار.“

استاد الهه ذني سان گڏ ڳائيندو هوس. درباري، پيروي،
ميان جي ٽوڙي ۽ ٻيا راڳ ساڻس گڏ ڳائيندو هوس.
تمام عالیشان ڏاڪر به هوس جڏهين مان مرثيا پڙهندو هوس
نه هزارن جي تعداد ۾ ماڻهو گڏ ٿيندا هئا ۽ سخت روج
رازو ٿيندو هو. ٽوليون ڪري محرم ۾ دهل جي چوڌري
ڦرندا ۽ اوسارا چوندا هئامن.

”هه حسين! فرياد حسين!“

مون سان گڏ پروفيسر رام پنچواڻي، وشن لهاڻي،
سڪندر علي شاه ۽ وقت سر ميسر ٻرڏان [مرهٽي چوڪري]
به ڳائيندي هئي.

سوال:- سنڌ ۾ موجوده دور ۾ ڪهڙي ڳائڻي کي توهان ڪاڻڪي
جي اصولن مطابق بهتر سمجهو ٿا؟ ۽ سنڌ ۾ راڳ جو
مستقبل توهان کي ڪيئن نظر اچي ٿو؟

جواب:- منظور علي خان هو سو به گذاري ويو، صحيح ڪاڻڪي
ان جي مرڻ بعد بنهه ختم ٿي وئي. هاڻي اهڙو ڪو نظر
نٿو اچي جيڪو تالون، پلٽيا ۽ سرگرم پڙهي-
هاڻوڪن نوجوان ڳائڻن کي نه ڳائڻ جو رياض نه فن جي
خبر، راڳ ۾ سخت محنت ۽ رياض جي ضرورت آهي-
مون کي اهڙو شوق هو جو ڪاليجي دور ۾ ا-ر جو ٽينورو
کڻي سمنڊ جي ڪناري تي ويهي مرڻ کي ٺاهيندو هوس
۽ رياض ڪندو هوس. ڏٺي ڪري نه هتان جڏا نوجوان
ڳائڻا محنت ۽ رياض ڪري ڪنهن چڱي درجي تي پهچن.

اڄ پي جسي عاشق علي خان جسي ڪافي، ”جادو لائي ويا جيئ ۾“۔ ٻا اعتاد ٻڙي غلام علي خان جي ڪافي، ”دم دم ۾ باد پون، مارن مٺيون ڳالهڙيون“ رکاب ٻڌبا ته ڪلام کان وڌيڪ انهن جي سرن جو اثر ٿيندو. ۽ جڏهن شاه جو ڪلام ۽ هنن استادن جو ڪلو گڏجي امرندا آهن ته ائين سمجهيو آهي ته شايد مرده دليون به جاڳسي جهريون ٿي پون.

سنڌ ۾ راڳ جو مستقبل ڏاڍو اونڌاهو آهي، هيءَ غلط فهمي آهي ته ڪو سنڌ کي پنهنجو نرالو راڳ آهي۔ حقيقت ۾ سنڌ ۾ به سڄي برصغير وارو راڳ سروج آهي ۽ هو۔ البت لهجو سڀ ڪنهن صوبي جو نرالو آهي۔ جيئن مدراس جي گاڏڪي کي پنهنجو بنياد يا علم آهي۔ اهڙي طرح مان مرهٽا، ٻو، ٻي، بنگال صوبن جو لهجو۔ پنهنجو پنهنجو آهي مگر راڳ جو بنياد ماڳيو آهي. جهڙوڪ: تين نال، جهپ نال، لڪا ۽ ٻيا نال ساڳيا آهن۔ راڳيون ۽ راڳ جهڙوڪ ڀيري، ٻهاري، تلنگ، ڪماچ، ڀيلو، درباري، مالڪوس، ڪاميان، وهاڳ، ڀاڳ ڪري، ڀيرم راڳ ڪري، ڀيرو، ڪليون، بلاول، ميان جسي ٽوڙي ۽ ٻيون ٽوڙيون مطلب ته سون جي تعداد ۾ راڳيون سڄي برصغير ۾ ساڳيون آهن۔ برصغير جي راڳ جو بنياد وٺڻ مان حاصل ٿيو۔ برصغير ۾ راڳ جو بنياد ٻن ملڪن جسي بنياد کان مختلف ترتيب آهي۔ امان جي راڳ جو زور Melody [سوز] تي آهي۔ ۽ يورپ جي ملڪن جسي راڳ جو بنياد Harmonium يعني رجي ميلاپ تي آهي۔ امان جي راڳ ۾ ڳائڻ وارو آزاد آهي ۽ جهڙي طرح مان هو چاهي ته راڳ ۽ راڳن کي ٺاهي ٺاهي ٿو۔ ڪابه مٿس بندش ڪانهي ۽ الهي ڪري هر ڪا ٺاهي ٿو.

جڏهن ڳائيندو آهي ته محسوس ۽ معلوم ٿيندو نه هجي ۽ ڦٽاڻو..... ڳائيندڙ آهي. ڇاڪاڻ ته ڳائڻي نبي مرڪنهن جو پنهنجو رنگ رچي وڃي ٿو. اها ڳالهه مغرب جي ڳائڻي ۾ ڪانهي. هو پنهنجي Scale کان، جيڪو ڪلهل هوندو آهي، ٻاهر وڃي نٿا سگهن ۽ آزاد نه آهن.

اسانجي راڳ سان خاص طرح روحانيت جو تعلق آهي، يعني عشق جو تعلق - ڇو جو فنڪار، سڳ، محبت ۽ عشق ۾ دلپل هوندو ته سندس آواز ۾ اهو سوز ۽ درد رهي ٿو. عشق [محبت] خدا جي ذات آهي، ڪنهن جو - ورتو ڪونه آهي، جنهن کي نصيب ٿئي.

مان برصغير جي وڏن ڳائڻن کان سندن حياتي جو بيان ڇڏيو آهي ته انهن کي ضرور ڪاٺي نه ڪاٺي عشق جي نشتر ڇپيل معلوم ٿيندي آهي. ٻيو وري رياض ۽ علم به ضروري آهي. هاڻي افسوس اهو آهي جو ڪو استاد ئي ڪونهي جو ڪنهن کي تعليم ڏئي، تنهن ڪري سنڌ ۾ وڏي جفاڪشي جي ضرورت آهي، جو اله ڏني خان، خير محمد خان جهڙا ڳائڻا پيدا ٿين.

سوال:- قومن جي بقا ۽ بهبود جي راهه ۾ ادب ڪهڙو ڪردار ادا ڪري سگهي ٿو؟

جواب. جهڙي طرح سان باغ ۾ گلن جي رونق هوندي آهي ۽ سڄي گلستان جي سونهن جو مرڪز گل ئي هوندا آهن، اهڙي طرح سان قومن ۾ ادب جو درجو ۽ انداز به ساڳيو آهي. ادب، زبان جي جاءِ آهي ۽ زبان قوم جي جان آهي. جنهن ۾ ادب نه آهي. اها زبان زندهه رهي نه سگهندي. جيڪڏهن زبان مري ويندي ته قوم جي زندهه رهڻ جو ڪو سوال ئي ڪونه ٿو پيدا ٿئي. ادب جي نه هئڻ ڪري،

تاريخ جا نشان، تهذيب جا نشان، فن جا نشان سڀ
ختم ٿيو وڃن تهنگري ادب جو قومن جي بقا ۽ زندگي
۾ وڏو درجو آهي.

سوال:- ماضي جي سنڌي ادب ۽ اڄ جي سنڌي ادب ۾ ڪو
فرق آهي ڇا؟

جواب:- ماضي ۽ موجوده دور جي سنڌي ادب ۾ فرق وڏو آهي،
ڇاڪاڻ ته ماضي ۾ سنڌ جي صوبي ۾ صرف سنڌي زبان
هئي، ۽ سموريون اخبارون، رسالا، تقريرون، ڀڳتون، محفلون
سنڌي زبان سان يعني سنڌي ادب سان سينگاريلون ويهيون
هيون ۽ زمين خالص سنڌي ادب جي لاءِ مخصوص هئي.
اسان جو اردو يا ڪنهن ٻئي زبان سان ڪو تڪرار
ڪونهي، مگر سنڌي کي سڻندو ڏسي، سنڌي ادب جو
خاتمو ٿيندو محسوس ٿئي ٿو. ادب جي اوج جي لاءِ خاص
طرح سان وڇولو طبقو گهڻو ڪري چڱن ڳولن ۽ وڏن
شهرن ۾ آباد هوندو آهي. بدقسمتي اها آهي ته امانجهڙا
شهر ۽ وڏا ڳوٺ، اسانجي نون آيل ڀائرن سان آباد ٿي ويل
آهن. حڪومت جي بي توجهي ۽ هتان جي غير مقامي
باشندن کي سنڌي سڳارڻ لاءِ آماده نه ڪرڻ آهي فرق
پراڻي ۽ اڄوڪي زماني جو پراڻي زماني ۾ هندو توڙي
مسلمان سنڌي ڳالهائيندا هئا سنڌي پڙهندا ۽ لکندا هئا،
انهي ڪري سنڌي ادب جي آبياري ٿيندي رهي مگر خدا
ڄاڻي، هن زماني ۾ سنڌي ادب يا سنڌي زبان جو ڪهڙو
حال ٿيندو، سو سڳو سمجهي سگهي ٿو.

”جنين ڪاڻ مياس، سي ڪلهي ڪانڌي نه ٿيا!“

سوال:- موجوده ۽ ماضي جي ادب جي معياري جي ڀيٽ ڪهڙي؟
جواب:- ها، جيستائين معيار جو سوال آهي ته معيار ارتقا سان
واٽو رکي ٿو پنجاهه يا سو سال اڳ ۾ ارتقا جي منزل

اڀڙي نه هئي، جيڪا اڃا آهي. اڳين ادب ۾ بت پرستي،
 قبر پرستي وموڻ ۽ عجب ۽ ديو مالائي ڳالهائون ۽ ڏند
 ڪٿائون موجود هيون، مگر هن سائنسي تيز رفتاري جي
 زماني ۾ سنڌ ۾ اڃا به اهي ڳالهائون آهن. ليڪن نوجوان
 ۽ نئين نهي ۾ شعور وڌيل آهي ۽ اڄوڪو ادب اڳ-ئين
 ادب کان انهي ڪري نرالو آهي جو اڄوڪي ادب ۾ ذاتن
 وطن جي حب، محنت ڪشش تي ٿيندڙ ظلم، معاشرتي جڻ
 ۽ اڏيهن جو گهڻو ذڪر آهي ۽ خاص طرح سان جڏهن ون پونٽ
 جي مصيبت سنڌ جي مٿان پئي وئي ته هر هڪ سنڌي جي
 دل ڇڪتا ڇور ٿي پئي ۽ انهن ڏڪن ۽ غمن دامن
 کي جهنجوڙيو، انهي ڪري ادب ۾ نئون رنگ اچڻ لڳو.
 سوال:- اڄوڪي تعليم جي پٽي پوڻ جا ڪي اهم مکيه ڪارڻ؟
 جواب:- برصغير جي ورهاڱي کان اڳ ۾ تعليم جو معيار نهايت
 بلند هو. ان جا گهڻا سبب آهن، مگر خاص ۾ ٽي نڪتا
 عرض ڪجن ٿا.

- ۱- سنڌ، بمبئي صوبي مان گڏ هئي ۽ سڄي برصغير ۾ بمبئي
 يونيورسٽي جو معيار ٻين صوبن جي يونيورسٽن کان گهڻو
 اوچو هو. انهي ڪري سنڌ جي تعليمي ادارن ۽ درسگاهن
 کي سڄي بمبئي جي علمي معيار سان گڏ هلڻو هو.
- ۲- سنڌ جا ماڻهو، هندو توڙي مسلمان، هتان جا باشندا هئا ۽
 هزارين سالن کان وٺي هنن جي هن زمين ۽ زبان سان
 وابستگي رهي هئي، استاد، هندو يا مسلمان، مگر تمام
 هڏوڪي، جفاڪش ۽ بااخلاق هوندا هئا. جيئن مان اڳ ۾
 ذڪر ڪري چڪو آهيان ته شهرن ۾ هندن جي آبادي
 گهڻي هئي. ۽ ساڳئي وقت ننڍڙن ڳوٺن، جن جي هزار يا
 پنج سو آدمشماري هئي، انهي به هندو آباد هئا. سنڌي
 مسلمانن جي اها ڪمبختي هئي ۽ آهي ته اهي مسلمان

جاگيردارن ۽ پيرائي نظام هيٺ هئا. ون، جن ٺڳن کي هميشه اهو فڪر دامن ڪير هو ته ماڻهو نه پڙهن ۽ جاهل هجن. مگر سنڌ جو هندو انهي مصيبت کان آزاد هو ۽ هنن جي هر هڪ فرد کي علم جو شوق ديوانگي جي حد تائين پهتل هو. اهي هندو استاد يا مسلمان استاد تعليم ڏيڻ کي فنڊي پوڻ کي پڙهائڻ ۽ سينگارڻ عبادت سمجهندا هئا. امان مان اڄ به انهي زماني جا ماڻهو جيڪي چڱن عهدن ۽ ترقي واري هنڌن تي پهتل آهن، هي سڀ هندو استادن جي طفيل آهن. مان مسلمانن جي نو شهري مدرسي ۾ پڙهندو هوس، جتي هندو استاد جو گهڻو تعداد هو ۽ وڏن ڪلاسن کي پڙهائيندا هئا. امان مان، گڏ هندو شاگرد به پڙهندا هئا. ساڳئي وقت A.V. يا پرائمري اسڪولن ۾ هندو شاگرد گهڻا هوندا هئا ۽ مسلمان شاگرد ٿورا. استادن ۾ به گهڻائي هندن جي هوندي هئي، مگر هن ڪڏهن به هندو مسلم جو فرق دل تي نه آندو. اهو سبب آهي جنهن ڪري اڳيون تعليمي معيار بلڪل بلند ۽ بي مثال هو. جڏهن ورهاڱو ٿيو ته هنن غريبن کي ٽيڙ ويڙهائڻ بجاءِ علامه آءِ آءِ قاضي جي لفظن موجب ”سنڌ جي - و سال جي علمي دولت سنڌي هندو پاڻ سان کڻي ويا“ تعليمي لحاظ کان سنڌ ويران ٿي وئي. امان جا جيڪي ڀائر هندستان کان آيا هي پڻ امان وانگر جاگيردارن، وڏيرن ۽ پيرن جي ملڪيت هئا. ٿورن لفظن ۾ ته ”هتي اڳي انڌا هئا ۽ هوڏانهن به انڌن جو اچي اسان تي وڪارو ٿيو. انهي ڪري تعليم اڄ ختم ٿي چڪي آهي.“

سبب ٽي! جيئن ورهاڱو ٿيو ته رت چوس طبقو، جيڪو ٻاهران آيو يا هتي هو، مال جي ميٽرستان ۾ لڳي ويو. بس زمين ۽ زر هندن مذهب ٿي هو. انهي ڪري اها

[۵]

بيماري مٿئين طبقي کان وٺي هيٺين طبقي تائين پهچي وئي. ڪامورا شاهي سنڌ کي پنهنجو شڪارگاه سمجهيو، وڏيراشاهي زور ٿي ويئي ۽ استاد جي عزت ڪرندي ويئي تان جو هو پاڻ کي نهايت نهچ سمجهڻ لڳو، انهي ڪري ان جو تعليم ڏيڻ ۾ دلچسپي نه رهي.

۴- ته اها دنيا جي گڏ ڪرڻ جي بيماري ڪن استادن وٽ به پهچي ويئي،

جڏهن مان خود ۱۹۳۳ع کان ۱۹۴۰ع تائين تعليم کاتي ۾ هوس ۽ جنهن زماني ۾ خان بهادر ڪنسترنلڪنر، خان بهادر جي-اين- قاضي ۽ ڊاڪٽر دائود پوٽو جن جي ماتحت D.P.I. سنڌ جي آفيسن ۾ ڪم ڪيو ان وقت Insp-ecting اسٽاف خود پرائن استادن مان ڪٽينل هو- ان وقت بي ايمائي ۽ رشوتخوري جو ڪو سوال ئي ڪونه هو- مگر ورهاڱي کان پوءِ جلدي اڏي اڏوھي لڳي ويئي- جو هاڻي Inspecting اسٽاف جون ڳالهون ٻڌي، انسان حيران ٿي وڃي- ان جو اثر هيٺين عملي تي به پئجي ويو- جن رشوتخور Insp-cting Staff کي خوش ڪرڻ لاءِ امتحالن ۾ بي ايمائي ڪئي ۽ ڪن ته پنهنجا ڏندا به الڳ شروع ڪري ڏنا- ۽ پنهنجي ماتري ڪمن جو ٽيڪو ناقص ۽ ان ٽرينڊ ۽ گهٽ تعليم وارن ڇوڪرن جي حوالي ڪري ڇڏيو- پوءِ اهڙي حالت ۾ تعليم جو معيار ڪٿي وڃي بيهندو، سو امان سڀ سمجهي سگهون ٿا.

۵- سبب اهو آهي ته ورهاڱي کانپوءِ مهالگاڻي وڌندي وڌي، آءِ D.P.I. جي آفيس ۾ جڏهن اسٽينوگرافر هوس ته منهنجي پگهار صرف اسي روپيه هئي، مگر انهن اسي روپين مان پنهنجو سڄو ڪٽنب پاليندو هوس ۽ ڪراچي ۾ رهندو هوس، ان مان گڏ پنهنجن ننڍن پائرن کي تعليم

پڻ ڏياريندو هوس. اڇوڪي زماني ۾ ۱۰۰ روپيا اڳوڻي وقت جي هڪ روپي جي برابر آهن. انهي حالت ۾ جڏهن پرائمري امتداد جي پگهار [۳۰۰] ۴۰۰ روپيا آهي، يعني اڳيان چار ۽ پنج روپيا تڏهن ان جو گذر ۽ سفر ڪهڙو ٿيندو. ان جي عزت ڪهه ٿي رهندي، ڪيس جيڪڏهن چئن پنجن پاتين جو ڪٽنب آهي، تن ۾ پيٽ گذر ڪهڙي لٽي جي خرچ جي گهڻي هن لاءِ قيامت پيدا ڪري ڇڏي، هاڻي اهڙو ذهني ماڻهو ٻچن کي ڇا پڙهائيندو، اهو سڀ محسوس ڪري سگهجي ٿو.

۶- سب اخلاق جو ڏيڍالو نڪري چڪو آهي. وڏو ماڻهو، ڪامورو ۽ پير جنهنجو ڏندو ٿي آهي عيش ڪرڻ، ماڻهن کي پریشان ڪرڻ. ان معاشري جو امتداد تي به اثر ٿيو آهي. اسان جي وقت وارا امتداد فرشتا صفت ماڻهو هئا، جن کي اسان ڪڏهن بهڙي چڪيندي سـ ڪونه ڏٺو جڏهن اهي سب لڏي ويا سا مري ويا؛ تڏهن.

ههڙا هاجا ٿين، پيٽر هن پيٽور ۾.

ادا! انسانيت ختم ٿي وئي محبت مري وئي، انسان مان هر هڪ پٽر آهي، جنهن جي دل به پٽر آهي، انساني همدردي ختم ٿي وئي نه پوءِ شاگرد ۽ امتداد جو رشتو ڪهڙو آهي تعليم جي معيار جون ڪهڙيون گالهليون ڪجن؟ تباهي آهي نسوري تباهي!!

سوال:- ذريعه تعليم ۾ مادري زبان جي اهميت ڪيتري آهي؟
جواب: مادري زبان نه صرف مادري زبان آهي، مگر اها زمين جي زبان آهي نه هڪ زمين جي زبان آهي مگر لکن مالن کان هن زمين جي پيدائش آهي. مادري زبان جي خيالن ۽ لفظن ڪن لکن مالن کانوڻي هڪ شڪل ورتي آهي

هرهڪ لفظ کي اربين دماغن هن زمين تي اڃا ريو وڌو آهي ۽ هرهڪ لفظ جي تور ۽ تڪ تمام گهري آهي، جا هرهڪ بچو ٻار پنهنجي ماءُ پيءُ ۽ پنهنجي ماحول کان حاصل ڪري ٿو ۽ هرهڪ لفظ ۾ چڱو خاصو علم سمايل آهي پوءِ جيڪڏهن بچن کي انهي شاهوڪار زبان کان واسطو نٿو رائي هڪ اجنبِي زبان ۾ کين پڙهائڻ معنيٰ مندڻ پيڙي هون.

سوال:- توڙي سياستدان، راڳيندڙ، اديب، منگر يا وڪيل چوانڻ پسند ڪندو؟

جواب:- امان هر ڊيگي ۾ چمچا آهيون، جتي پهتاسون اتي پورا مگر اهو سڀ ڪجهه آهيون ۽ انهي ڪري آهيون جو ڪي ڳالهائون هن زمين جون ۽ زمين جي پيدا ڪندڙ جون دل ۾ سمايل آهن. اهي ڪڏهن راڳيندڙ جو روپ وٺن ٿيون ته ڪڏهن شاعر جو ته ڪڏهن جوڳيءَ جو ۽ جڏهن اهي مذهبي ڳالهائون ذهن تي اچي ٿيون اٽڪن تڏهن ڦاهيءَ چڙهڻ لاءِ وڃي. ”ڦاهيءَ واري سياست“ ۾ داخل ڪن.

سوال:- فڪر لاءِ تصور ڪيتري قدر ٿو اهميت رکي؟

جواب:- فڪر ۽ تصور هڪٻئي مان وابسته آهن فڪر مان تصور پيدا ٿو ٿئي ۽ تصور مان فڪر! هتي پاسي عشق تصور جو به محتاج آهي ته حسن جو بندو. جڏهن عشق اچي ٿو پيدا ٿئي ۽ ٻار جي فرات ۾ ڳوڙها ڳڙن ته دل لرم ٿيو وڃي خدا جي ذات، قدرت جي تعاون، گلن جي گلزارن، نظارن ۽ آسمانن جو دل تي اثر ٿو ٿئي ۽ پوءِ جڏهن انهن ۾ ڀني ڪهاڻن مان گهڻي دل اوچل ٿي ٿئي ته فڪر اچيو وارد ٿئي.

سوال:- ڀٽائي جي ڪهڙي فڪر کان وڌيڪ متاثر آهي؟

جواب:- ڀٽائي روحانيت جي منزلن جو ڄاڻو سڃاڻو هو ۽ مان پاڻان ٿو ته جن به منزلن جو ڀٽائي ذڪر ڪيو آهي اهي

-پڻي منزلون جهاڳي چڪو آهي، هونءَ تہ ٻٽول سندن جي سمورو شعر آيتون آهين پر منهنجي حقير سوچ آهر، مارئي سسئي ۽ -هڻي جي پڙهڻ کان پوءِ لڳي ٿو چڻ شاه صاحب مارئي بہ پاڻ هو تہ سسئي بہ پاڻ ۽ -هڻي بہ پاڻ. اهي ٽئي شڪايتون علامتي آهن مارئي وطن جي حب آهي جڏا شاه صاحب جي رڳ رڳ ۾ سمايل هئي، وطن جي حب سان گڏ مارئي اخلاق جو هڪ جبل ۽ پھڙ هئي، جا پنهنجي عظمت، عزت ۽ وطن جي حب ۾ سڀ ڪجهه قربان ڪرڻ جو نشان هئي. هر ڪنهن انسان کي شاه صاحب اهڙي سبق ڏني ٿو تہ مارئي وانگر با اخلاق هئڻ گهرجي ۽ پنهنجي وطن ۽ زمين جي لاءِ بي انداز محبت هيس جڏهن اهو درجو حاصل ڪري تہ ان کان پوءِ سورن جي چڪيءَ ۾ پاڻ کي پيهي ۽ جفا ڪش ٿي، اڳتي هلڻ ۽ ترقي ڪرڻ جي ڪوشش ڪري، پنهنجي من کي اجاري عمل بندجي پوي ان منزل حاصل ڪرڻ کان پوءِ آخري منزل آهي سڀ ڪجهه قربان ڪري قدرت جي قانون ۾ پاڻ کي هڪ ڪري ڇڏجي ۽ تون ۽ مان جو فرق ختم ڪري ڇڏجي. روحاني منزل بہ ان کي ئي چيو ويندو آ ۽ ان لاءِ ڪبير پڳت چيو آ تہ

”ڪبير! من بهيو، جيو بهيو گنگا نهر

پاڇي پاڇي هري ڦري ڪهن ڪير ڪير“

انهي ئي خيال تي پٺاڻيءَ سائين هن طرح چيو آهي.

ڪهڙو ڀڳو مند مٿي ويلا وياس

تنهان پوءِ شياس، -هڻيءَ سڌ ميهارجا

شاه صاحب کي ۲۵۰ حال گذري چڪا آهن سندن روحاني

منزل هاڳي ئي هئي پر ۲۵۰ حال اڳ ارتقا جي منزل

هاڳي نہ هئي، جيڪا اڄ آهي انهي ارتقائي منزل ۽

اچوڪي منزل ۾ وڏو فرق آهي اهو فرق هيءُ آهي ته اچوڪو زمانو سائنس ۽ تهزرتاريءَ جو زمانو آهي. يعني علم جي درياءَ جو وهڪرو انهي زماني جي وهڪري کان گهڻو تيز ۽ گهڻو اوچو آهي. سائنس جي معرفت جيڪو علم حاصل ٿئي ٿو، اهو صحيح علم آهي، بقا-ل انهي علم جي جو عيش ۽ تپش جي ذريعي ملي. مگر جيڪڏهن اهي ٻئي منزلون روحاني منزل جا ڪا شاهه صاحب ٻڌائي ويو آ ۽ صحيح علم واري منزل جيڪا سائنس جي معرفت اڄ جي انسان ذات کي ملي چڪي آهي [گڏ ٿين ته پوءِ چئن کير ۾ کنڊ پئجي وئي شل سنڌ جا ماڻهو انهن ٻنهي علمن ۽ برڪتن کان فيضياب ٿين پاڻ کي به سينگارڻ ۽ ڪم ڪشي انسان ذات جي سينگارڻ لاءِ به جدوجهد ڪن.

سوال.- ادب ۾ سياست جي اهميت؟

جواب.- سياست قومن نه جي پر هاڻي نه سڄي انسانذات جي زندگي آهي خبر ناهي ته ماڻهو سياست کي ڇاڻا سمجهن ته ڪن وري ان کي بازيگري تصور ڪيو آهي. مگر انهن ٻنهي روپن وارا ماڻهو جاهل آهن، جن سياست جو جنازو ڪڍي انسانذات کي تباهي ۽ جي در تي اچي بيهاريو آهي. حقيقت ۾ سياست هڪ تمام اوچي سائنس آهي جيڪا منطقي طور تي انسانذات جي پلٽيءَ لاءِ ڪم آڻي آهي، مگر افسوس هتي خاص طرح مسلمانن جي ملڪن ۾ خود پرستي جي لاءِ سياست هڪ اوزار آهي جنهن جي معرفت پنهنجن کي ته تباه ڪري ڇڏيائون پر هاڻي ته سڄي دنيا جي تباهي جو ڪارڻ هي سياسي سورما بنجي رهيا آهن.

جهڙي طرح سياست زندگيءَ جي هڪ تمام ضروري ۽ اونهي جز آهي، ۽ جنهن کي خراب طريقي سان ڪم آڻڻ سان تباهي اچي ٿي ۽ اهڙي طرح سان ادب به زندگيءَ

جو هڪ اهم پهلو آهي. ۽ انهن جو پاڻ ۾ ائين رشتو
 آهي جهڙن آڪسيجن جو دل سان. خدا شل آهي ٻئي محفوظ
 رکي ۽ انسان ذات جي عاشقن جي هٿ ۾ ڏئي ۽ اهي ئي
 - ڇا ماڻهو يعني سياحتدان مفڪر ۽ اڪابر، انهن ٻنهي
 وڏن جا مالڪ بنجن ۽ کين استعمال ڪن

مان سمجهان ٿو ته انسانيت ۽ ڪائنات هڪٻئي - مٿس مان
 نڪري ٻئي - مٿس جي تياريءَ ۾ آهن جڏهن انسان ذات کي
 ماضيءَ جي تخيلن کان آزاد ٿي وسوسا، وهم، بت پرستي،
 خودپرستي جا گيرداري، زمينداري، مطالب ته قرأت واري معاشري
 کي ساڙي ٻاري نهن دنيا نئين رفتار، نوان قدر نئين - وچ
 خود خداجي ذات جي تخيل کي نئون روپ ڏيندو.

نئون علم جو سائنس جي طريقي ۽ مشاهدي سان حاصل
 ڪري سگهجي ٿو ان کي ئي روشنائي بنائڻو پوندو ڌڪار،
 حقارت، نفرت کي اهڙي هٿ پوڙڻو پوندو جتان سندس پوء به
 اچي نه سگهي پاڻ کي محبت، الفت، انسانيت جي ترقي ارتقا
 سان - ڀينگارڻو پوندو، مگر اڄوڪي دور ۾ انسان ذات
 انهي ڪڙيءَ تي پهتي آهي جت موت ۽ زندگي ٻن طرفن
 کان پڪاري رهي آهي. جهڪڻ انسان پاڻ کي نه
 سنڀاليو ۽ جيڪي بيماريون کيس وٺي ويون آهن. جهڪڻ
 انهن کان پاڻ کي آزاد نه ڪيائين ته پوءِ موت کيس هنج ۾
 وٺڻ لاءِ منتظر آهي ۽ اهو هڪ نهايت دردناڪ واقعو
 ٿيندو، ڇاڪاڻ جو قدرت جي مالڪ ڪروڙن ورهين کان
 وٺي هي ڪائناتون بنايون جن ۾ پنهنجي رحم ۽ فضل
 سان ايڏهن طاقتن جا انعام ڏنا جو هي تارا - ستارا درٿيون
 آسمان ۽ چنڊ سڀ متحرڪ آهن ۽ انهن ۾ جاندار شيون
 پيدا ڪيون ۽ آخر ۾ انسان کي اشرف المخلوقات پيدا

ڪيو ويو جو خود پنهنجي جڳهه تي هڪ قسم جو خالق آهي سوال:- قوم لڻ پيغام؟

جواب:- انساني ارتقا اڄ ان اوج تي پهتي آهي جتي انسان، هزارن تي سير ٿو ڪري ۽ پنهنجا حيارا خلقي انهن تي شه هر بنائي سگهي ٿو. سمورا خزانا جيڪڏهن انسان پنهنجي پل ۽ جهل ۾ اچي مڙايل ۽ ائٽم بم کي استعمال ڪري ته هي سڄي ڪمي ڪمائي چند منٽن ۾ ختم ٿي ويندي هجي ڌرتي سڙي ناک ٿي ويندي ۽ ٻيو جتي هزارن سالن ۾ به ڪابه جاندار شي پيدا ٿي ڪانه. گهڻي ان ڪاروڊيڪ بهو ڪهڙو قهر ٿيندو.

بهي طرڙ هي - ڀڄي نظارا مڃل مڃلاتون سنڀارا آ-جان زمينون انسان جي پيرن ۽ حڪم هيٺ اچن وارون آهن. پر جيڪڏهن هو صحيح قدم کڻي.

علم سان، محبت سان، الفت سان، ارتقا جي راهه تي جيڪڏهن هلي ته ٻيو صحيح ۽ سچي زندگي ۽ اوچي زندگي جيڪا مشڪي ڏانهن پهاري رهي آ ان جي گرد حاصل ڪري سگهندو اهو ڪهڙو به بهترين ڏينهن ٿيندو جڏهن انسانذات ويڇا وساري هڪ ئي ارتقا جي راهه وٺي اڳتي هلندو. جيڪڏهن مائٽسدان، مفڪر، اڪابر گڏ ٿي هون ۽ اڄوڪي زماني ۾ انسانذات کي بچائڻ لاءِ تحريڪ هلائڻ ته اهو بهترين خدمت ۽ عبادت ٿيندي.

سوال:- ڪا آس آهي؟

جواب:- سائين سڌائين ڪرهن مٿي منڊ سڪار دوست! تون دلدار عالم سڀ آباد ڪرهن. [شاه]

ترتيب:-
اله ڏنو بلادي

سجڻ ساريو

[اڳين ڪتاب ني ڪل ٽرڪ ٿي]

سنڌ ۾ آرٽسٽن جي ڪوٽ ڪانهي. اوهان پلي نون دوستن کي هٿايو پر اهڙو بي مقصد ۽ غيرمعياري ٽائيمل ڏيڻ بدران رڳو وڏن اکرن ۾ ڪتاب جو نالو ئي ڏيو ته منو. شاعريءَ جو ڀاڱو ڪهاڻين واري ڀاڱي کان بهتر آهي. انٽرويو جو سلسلو منو آهي. نجر جي انٽرويو ۾ هڪ ڳالهه خاص ڏيان چڪايو ته ڇهن هن ڪهاڻيءَ کي شعر جي مقابلي ۾ متايعون ڏيکارڻ جا جنن ڪيا آهن. ائين صحيح آهي ته شاعريءَ ۾ عام ماڻهن جي دلچسپي گهٽ آ پر ان ۾ شاعريءَ جي اهميت جي گهٽتائي نه پر ماڻهن جي ذهني سطح جي گهٽتائي آهي. شاعريءَ جي اهميت ڄاڻڻ لاءِ ڇا اهو ڪافي ناهي ته تقريباً هر ٻوليءَ جي ادب جي شروعات شاعريءَ کان ٿي آهي. پاڻ اسان جو سنڌي ادب به شاه لطيف جي نالي سان -ڇاتو تو وڃي.

* * *

اياز گل

ماڻي:-

مان آئيندي مان ڪڏهن به نااميد نه ٿيندو آهيان. سنڌ جي آئيندي ۾ سنڌيءَ جي آئيندي، سنڌين جي آئيندي ۾، منهنجو پورو ۽ پختو پروسو آهي. مان پنهنجي ديس جي نئين ٺهي واري تازو لڙيل گلن جهڙن چوڪرن ۽ چوڪرين ۾ جڏهن پنهنجي ڌرتيءَ، ٻوليءَ، ادب ۽ قوميت لاءِ پريور مشهور ۽

جڏو، لڳاءُ ۽ محنت ڏسندو آهيان ته منهنجو مستقبل ۾ ڀروسو هماليه جيڏو ٿي ويندو آهي۔ تنهنجي ۽ نجم سوري جي عمر جا چوڪرا مڪشي خان جهڙي مسڪين مامتر جي مالي مدد سان ۽ سنڌ جي ڪنڊياري جهڙي شهر مان ڪو ڪتابي سلسلو شروع ڪري ڏهن، سو منهنجي مٿئين بيان جي ساڪ ڏهن لک ڪافي آهي ۽ اهڙا ڪارناما سنڌ جي ٻن هٿن ۾ ٿيندا رهيا آهن ۽ ڏهن ٻيا، ڪتاب جي معاملي ۾ ڪل خرچ ۽ محنت کي سڃاڻو بنائڻ لاءِ ضروري آهي ته ڪتاب جو ڏيک وٺڪ ۽ ڇپائي سٺي ۽ سهڻي هجي، خاص ڪري ڪتاب جي بيهڪ [ٻائينڊنگ ۽ ڪٽنگ] ۽ پوش تي لڪل ڊزائن يا اسڪيچ اهڙو هجي جو ڏسندڙ جو هڪدم ڏٺاڻ چڪي وٺي، پوش تي ڪتاب جو نالو اهڙي نموني لکيل هجي جو ڏسندڙ هڪدم اهو پڙهي سگهي ۽ اهو به سمجهڻ ۾ دير نه لڳيس ته هي ڪتاب سنڌي آهي.

اصل حقيقت ڪتاب جو مواد آهي ۽ ان کي اوليت ڏيڻ کپي پر ان سان گڏ مٿين ڳالهين جو خيال رکڻ به ضروري آهي. توهان جي هن ڪتاب جو شعر جو ڀاڱو جيئن مهاڳ ۾ لکيو اٿو، سٺو آهي ڪهاڻين ۾ تنهنجي عزيز ڪوپانگ جي ۽ حميد پارس جون ڪهاڻيون مليون آهن.

نجم عباسي

* * *

— ڏکڻ پويان هڪ آهن. قدم وڌايو انشاء الله منزل تي ضرور پهچندؤ وفا رضا بلوچ

* * *

— مواد تي خاص ڌيان ڏيو. دوستي کي گهٽ ۽ ادب کي وڌيڪ اهميت ڏيو. نجم جو انٽرويو بهترين هو اڳتي به ائين وڌڻ وڌڻ اديبن سان رهائڻ ڪرائيندا ٿي رهندا. شاعريءَ جو ڀاڱو سٺو هو پر ڪهاڻين جي ڀاڱي ۾ گهڻي ڪوٽ هئي

منهنجي خيال ۾ ادب مرحڻ ائين آهي جيئن ڪنهن ٻار کي
جنم ڏيڻ. ان ڪري مٿي ائين گهرجي ته اديب جڏهن لکي
ته پيڙائڻ ۾ ائين پيوڙجي وڃي جيئن ٻار جي ماءُ! باقي ائين
نه جيئن هن ڪتاب ۾ عزيز گروپانگ، ڪينم، شمع، تسليم
ميمڻ، نورنساء، ناز مهتي ۽ وهاب مهتي ڪيو آهي.

لياقت رضوي * * *

— توهان جا ٻئي ڪتاب پڙهيا اٿم. انهن مان مون کي پهرئين
ڪتاب ڏاڍو متاثر ڪيو. پوئين ۾ ايترو مزو ڪونه آهي. امان
جو اوهان سان مڪمل سٺ آهي هر موڙ تي.

منظور عباس ڪرڻو * * *

— شاباس اٺو سنگين دور ۾ ڪتاب ڇپايو اٿو! ڪتاب مواد
جي لحاظ کان بهترين آهي پر ٽائيتل ڪم ٿي وڃائي ڇڏيو.
پروانو سيوهاڻي. * * *

— گهرا گهرا گهڙ ۾ ٻيو نه ڪهاڻيون ڇڏيون هيون پر حد
کان وڌيڪ پياري آهي معاشري جي برابن کي ماڻهن اکين
بي نقاب ڪرڻ واري اصل مقصد جي ڪري. ٿڙي ٿڙي تلاط
ڪتاب پنهنجي جاء تي هڪ نئون ڪتاب آهي. اميد ته اڃان
ترقي ڪندو. * * *

— ڪتابي سلسلي ۾ ڪافي ڇپيل مواد پهر ڏٺو ويو آهي.
ڪجهه سوچي سمجهي مواد هلايو. ڪهاڻيون به ناز. ڪينم
۽ جعفر جون سنيون هيون تنهنجي آخر ۾ سڀني سٺو پيش
ڪيو پر پوء به سٺي ڪانه هئي.

امين حيدرڻ * * *

— ٿڙي ٿڙي تلاط ڪتاب پڙهيم اوهان جي محنت جو قدر اٿم
ان ڪري مبارڪ ٿو ڏيان اوهان کي اميد ته قبول ڪندا.
زاهد حسين ميمڻ * * *

ترتيب:- آصف گل ميمڻ

تڏهونجي نانا

(اديبن ڏانهن هوكليل هزاحيه ۽ ٽوڪيم پيغام)

همتاڙ مهر جي نانء:-

ويچار.... ”ڇڻيندڙ ڇڻي ويا. نپائيندڙ ڦاسي ويا!“

غلام حسين ڀارس پنهور (ڀان)

اياز گل جي نانء:-

پيار.... ”توهان کي جن نه ڪن-

ادي جن عشق ۾ اولڏا!“

عبدالرزاق ”ڪنول“ سهتو

عزيز گوپانگ جي نانء:-

نصيب... ”ڇماڻون، لپاڻون ۽ ٿڌو“

ذوالفقار علي سهتو موزان پور

عبدالڪريم ارشد جي نانء:-

؟.... ”ذات جا ڏيڻا گل ٿي ويا ڇااا“

عبدالقيوم لطيفي دانو

نجم عباسي جي نانء:-

”اهو جنسي ڊڪس ۾ ڊاڪٽر جي ضرورت.“

نجم جي ڪهاڻي.“

لطيف جدالي سڪرنڊ

۱۹۸۱

سنڌي ساهت سال جي سلسلي ۾
نوجوان ڪهاڻيڪار ظفر عباسيءَ جو ٻارڙن لاءِ ڪهاڻين
جو نئون مجموعو. چونڊ ڏهن اصلاحي، ادبي ۽ قومي ڪهاڻين
ني مشتمل

* ڪونڊا قهري ڪوٺ *

۵ صفحا ۽ قيمت رڪا ۳ رپيا

چپي رهيو آهي

ڪهاڻي ۽ آرڊر ڏيڻ لاءِ

ساهتي پبلڪيشن

پڻاڻي بازار ڪنڊيارو سنڌ

۱۹۸۱

سنڌي ساهت سال جي سلسلي ۾
ساهتي پبلڪيشن پاران ”شعر نمبر“ ڇاپو پيو وڃي،

* گهايل گهايل گهٽ *

مڪمل آفسيٽ تي ڇپجندڙ هن ڪتاب لاءِ سنڌ جي مڙني
شاعرن کي گذارش ٿي ڪجي ته هو پنهنجي نڪور شاعري
موڪلين. ته جيئن هي تاريخي ”شاعري نمبر“ جلد ڪان جلد
ڇپائي سگهون.

مواد موڪلائڻ توڙي آرڊر لاءِ

ساهتي پبلڪيشن

پڻاڻي بازار ڪنڊيارو سنڌ

قاضي فيض محمد

سند جي برک ليکڪ ۽ منظر قاضي فيض محمد کان
 ساهتي پبليڪيشن جو سڪيٽرينڊر ختم عباسي (ننڍو)
 واپ رهيو آهي.
 12-10-80

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو: انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، پڙهندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪُندڙ، پاڙي، ڪاڻو، ڀاڄوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پڻ) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پڻ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پڻ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پڻ به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پڻ ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پڻ جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پڻ پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پڻن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پڻن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پڙهندڙ نسل . پڻ The Reading Generation

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليگڱن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇاپيندڙن کي ھمٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃين.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٺ،
 پُڪار سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرن ٿا.

... ..

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇپن ٿا،
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهچن ٿا،

... ..

ڪالهه هُيا جي سُرخ گلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اُٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته

”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه

وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پَنَ سڀني کي **ڇو، ڇا، ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نسل . پَنَ The Reading Generation